

Lapsenhuoltolain uudistus 1.12.2019 ja lakimuutosten vaikutukset käräjätuomareiden näkökulmasta

Julia Huovinen

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsenhuoltolain uudistus 1.12.2019 ja lakimuutosten vaikutukset käräjätuomareiden näkökulmasta

Julia Huovinen
Liiketalous
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2021

Julia Huovinen

Lapsenhuoltolain uudistus 1.12.2019 ja lakimuutosten vaikutukset käräjätuomareiden näkökulmasta

Vuosi 2021

Sivumäärä 67

Opinnäytetyön aiheena on lapsenhuoltolain uudistus ja sen vaikutusten tarkastelu käräjätuomarien näkökulmasta. Lakiuudistukset ovat tulleet voimaan 1.12.2019. Työn tarkoituksena on perehtyä uusittuihin lainkohtiin ja selvittää lakimuutosten vaikutuksia sekä käräjätuomarien tyytyväisyyttä uudistettua lakia ja sen tuomia muutoksia kohtaan. Työn toimeksiantaja on Elatusvelvollisten liitto Ry.

Lakiin tehdyt muutokset koskevat lapsen huoltoa ja asumista, tapaamisoikeutta, lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn sekä oikeudenkäyntien sujuvoittamista. Työn teoriaosuudessa uusia lainkohtia verrataan aiempaan kumottuun lakiin. Työssä käydään läpi uudistettuja lainkohtia ja perehdytään lain valmisteluaineistoon, kuten hallituksen esitykseen ja työryhmän mietinnöistä annettuihin lausuntoihin. Teoriaosuudessa tarkastellaan myös lapsioikeuteen ja erityisesti lapsen huoltoon, tapaamisoikeuteen ja lapsen oikeuksiin keskittyvää kirjallisuutta.

Tutkimus on empiirinen oikeustutkimus. Tutkimusmenetelmänä on käytetty laadullista tutkimusta, joka on toteutettu teemahaastatteluina. Tutkimuksessa on haastateltu käräjätuomareita Varsinais-Suomen sekä Pirkanmaan käräjäoikeuksista. Haastattelut on toteutettu anonyymeinä. Haastatteluiden avulla on selvitetty, miten laki on otettu vastaan ja vastaako se haastateltavien mielestä sitä tarvetta, jonka vuoksi lakia alun perin lähdettiin uudistamaan. Tutkimustulokset käydään läpi teemoittain ja tutkimusaineistoa eli haastateltavien mielipiteitä ja näkemyksiä on tuotu sellaisenaan työssä esille.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että laki on otettu hyvin vastaan. Tutkimustuloksista nousi esiin, että vakiintuneen oikeuskäytännön kirjaaminen lakiin on ollut käräjätuomareiden näkökulmasta positiivinen asia. Haastateltavien kesken merkityksellisimpinä pidettiin uudistuksia, jotka koskivat vuoroasumista, valvottuja ja tuettuja tapaamisia, kirjallista menettelyä, erityisen läheisen henkilön tapaamisoikeutta sekä muutosta ilmoittamista.

Asiasanat: Oikeudenkäynti, perheoikeus, lapsioikeus, lapsenhuoltolaki

Julia Huovinen

The reform of the child custody law (the 1st December 2019) and its effects from the viewpoint of district judges.

Year	2021	Pages	67

The topic of the bachelor's thesis is the reform of the child custody law and its effect from the viewpoint of district judges. The reformed law was put into effect on the 1st of December 2019. The purpose of the bachelor's thesis is to become familiarized with the new parts of the law and to research the effects of the changes as well as the satisfaction of the district judges on the reformed law and on the changes brought by the reform. The commissioner of the thesis is Elatusvelvollisten liitto Ry.

The changes made to the law concern the custody and the residence of a child, the right of visitation, a child's right to be heard and to participate in the procedures concerning the child as well as streamlining the trial process. In the theory part of the thesis, the reformed sections of the law are compared to the former repealed law. The thesis reviews the reformed sections of the law and studies the preparatory material of the law, such as the government's proposal and the reasoning made in the work group's statement. In the theory part of the thesis, the literature used concerns the law on children's rights and especially the custody of a child, the right of visitation and a child's rights.

The study is an empiric legal research. The research method used in the thesis is qualitative which is executed as a theme interview. District judges from Southwest Finland and Pirkanmaa were interviewed in the research. The interviews are anonymized. The purpose of the interviews is to find out how the law is received and does it meet the reason why it was originally reformed. The findings of the research are examined by themes and the research material, which means the opinions and views of the interviewees are shown as such in the thesis.

As a conclusion of the study it can be stated that the law has been well received. In the findings of the research it was found that recording an established jurisprudence into a law has been a positive action from the viewpoint of the district judges. According to the interviewees the most relevant reforms were the ones concerning shift residence, overseen and supported visitation, written procedure, visitation right of a particularly close person as well as notification of change of address.

Keywords: Trial, family law, child law, child custody law

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Lapsioikeuden historia ja Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	9
3	Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasian ratkaiseminen.....	10
4	Keskeisimmät lakimuutokset	14
4.1	Lapsen etu	15
4.2	Huoltajien/vanhempien oikeudet ja velvollisuudet	16
4.2.1	Huoltajuuden määräytyminen vanhemmuuden tunnustuksen perusteella ennen syntymää	16
4.2.2	Lapsen huolto	17
4.2.3	Huoltajan tehtävät	18
4.2.4	Velvollisuus ilmoittaa muutosta.....	19
4.2.5	Velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen	20
4.3	Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen	20
4.3.1	Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot	25
4.3.2	Lapsen oikeus tavata muuta erityisen läheistä henkilöä.....	26
4.3.3	Uhkasakon asettaminen tapaamisoikeuden turvaamiseksi	27
4.3.4	Tuomioistuimen antamat väliaikaiset määräykset	27
4.4	Lapsen osallisuus	28
4.4.1	Lapsen mielipiteen selvittäminen	29
4.4.2	Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa	29
4.5	Käsittelyn joutuisuus	30
4.5.1	Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä	31
4.5.2	Olosuhdeselvitys	31
4.5.3	Selvityksentekijän kuuleminen suullisesti	33
5	Tutkimusmenetelmä	33
5.1	Tutkimuksen toteutus ja tulokset.....	34
5.2	Tilastotietoa Varsinais-Suomen käräjäoikeudesta	55
6	Johtopäätökset ja yhteenveto	55
	Lähteet	60
	Liitteet.....	64

1 Johdanto

Opinnäytetyössä keskitytään 1.12.2019 voimaan tulleeseen, uudistettuun lapsenhuoltolakiin. Työn teoriaosuudessa kerrotaan lyhyesti lapsioikeuden historiasta Suomessa, käydään läpi lakiin tehtyjä uudistuksia ja perehdytään lainkohtien soveltamiseen eri viranomaisissa, erityisesti tuomioistuimissa.

Tutkimustyyppi on empiirinen oikeustutkimus sekä kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä käytetään teemahaastattelua. Empiirisessä oikeustutkimuksessa keskitytään oikeuteen sellaisena kuin se tosiasiallisesti tulee ymmärretyksi ja sovelletuksi. Empiirisessä oikeustutkimuksessa tarkastellaan oikeudellista tutkimuskysymystä empirian avulla, eli määrällisiä tai laadullisia menetelmiä hyödyntämällä.

Työtä varten haastatellaan kärjätuomareita Varsinais-Suomen sekä Pirkanmaan kärjäoikeuksista. Haastatteluiden avulla pyritään selvittämään tuomareiden mielipiteitä ja näkemyksiä toteutuneista lakimuutoksista ja saamaan selville, miten lakimuutokset ovat tähän mennessä vaikuttaneet kärjätuomarien työhön sekä lapsen huolto-, asumista ja tapaamisoi-keutta koskevien asioiden käsittelyyn.

Osa lakiin tehdyistä muutoksista ovat sellaisia, jotka kirjattiin lakiin lähinnä vastaamaan valitsevaa oikeuskäytäntöä. Tällainen lainkohta on esimerkiksi lapsenhuoltolain vuoroasumista koskeva lainkohta. Tämän lisäksi muutoksia lakiin tuli johtuen perhesuhteiden kehittymisestä kuluneiden vuosikymmenten aikana. Voitaneen todeta, että perhesuhteet ovat kehittyneet melkoisesti siitä, kun vuonna 1984 alkuperäinen lapsenhuoltolaki on tullut voimaan.

Lapsenhuoltolain uudistukseen liittyen on tehty muutamia opinnäytetöitä lain valmisteluvaiheessa ennen lain voimaantuloa. Tähän mennessä tutkimuksia lapsenhuoltolakiin kohdistuen lain voimaantulon jälkeen ei löytynyt.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutustua uudistettuun lapsenhuoltolakiin ja tuoda esiin lakimuutoksia helposti ymmärrettävällä tavalla. Teoriaosuudessa perehdytään myös lapsioikeuden historiaan ja sen kehittymiseen Suomessa. Työn tutkimusosuuden keskiössä on kärjätuomareiden mielipiteet ja näkemykset uudistuksista. Työtä varten haastatellaan kärjätuomareita, jotta saadaan käsitys siitä, miten lakimuutokset ovat vaikuttaneet kärjäoikeuden ratkaisutoimintaan lapsenhuolto- ja tapaamisriita-asioissa. Näkemyksiä pyritään saamaan myös siihen, että ovatko lakiuudistukset lapsenhuoltoasioita käsittelevien tuomareiden näkökulmasta onnistuneita. Tarkoituksena on siis selvittää, että onko uudistuksilla saatu onnistuneesti ratkaistua niitä ongelmakohtia, joita hallituksen esityksessä ja työryhmän mietinnössä katsottiin olevan tarkoituksenmukaisia ja välttämättömiä uusia.

Opinnäytetyön tavoitteena on luoda työn toimeksiantajalle eli Elatusvelvollisten liitolle raportti, jota he voivat hyödyntää liiton toiminnassa, kuten neuvonnassa, eroauttamistyössä, koulutustilaisuuksissa sekä yhteistyössä muiden alan järjestöjen ja viranomaisten kanssa.

Työ on empiirinen oikeustutkimus ja tiedonkeruussa käytetään teemahaastattelua. Empiirisellä tutkimuksella tarkoitetaan kokemusperäistä tutkimusta, joka perustuu tutkimuskohteen havainnointiin tai mittaamiseen. Koottu tutkimusaineisto on empiirisen tutkimuksen keskiössä ja sitä voidaan pitää tutkimuksen lähtökohtana. Empiirisessä tutkimuksessa tarkastellaan tutkimuskysymystä empiiristen menetelmien avulla eli määrällisiä tai laadullisia tutkimusmenetelmiä käyttäen.

Keinänen ja Väättänen (2015, 3) ovat määritelleet kaksi ehtoa, jotta tutkimusta voidaan kutsua empiiriseksi oikeustutkimukseksi. Ensimmäisenä tutkimuksen tulee keskittyä johonkin oikeudelliseen ilmiöön. Tutkimuksen kohteena voi olla mikä tahansa yhteiskunnallinen ilmiö, kunhan se on yhteydessä oikeuden maailmaan. Toisena ehtona he ovat maininneet empiiristen tutkimusmenetelmien käyttämisen kokemusperäisen tiedon hankintaan, analysointiin ja päätösten tekemiseen. (Keinänen ja Väättänen (2015, 3.)

Empiirisessä oikeustutkimuksessa keskitytään oikeuteen sellaisena kuin se tosiasiallisesti tulee ymmärretyksi ja sovelletuksi. Empiirisellä tutkimuksella voidaan esimerkiksi kuvailla vallitsevaa oikeustilaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä.

Keinänen & Väättäsen (2015, 5) mukaan empiirisiä tutkimusmenetelmiä voidaan käyttää esimerkiksi arvioimaan ja mittaamaan lainsäädäntömuutosten todellisia vaikutuksia jälkikäteen.

Jälkikäteisessä arvioinnissa lainsäädännön on tullut olla riittävän pitkään voimassa, jotta lainsäädäntömuutosten vaikutukset ovat havaittavissa. Kun laki on jo ehtinyt olla jonkin aikaa voimassa, haastateltavalla on jo käytännön kokemusta uudistuneeseen lakiin liittyen ja näin ollen hän osaa ottaa kantaa hänelle esitettäviin haastattelukysymyksiin.

Empiiristä oikeustutkimusta ja erityisesti lainsäädännön jälkikäteistä arviointia ja siihen liittyviä tutkimuksia tehdään Suomessa melko vähän. Uudistettu Lapsenhuoltolaki on tullut voimaan 1.12.2019. Opinnäytetyötä varten tehtävät haastattelut tehdään joulumarraskuun 2020 aikana. Laki on ollut voimassa haastatteluiden tekemiseen mennessä noin 11-12 kuukautta ja näin ollen käräjätuomareilla tulisi jo jonkin verran olla kokemuksia uuden lain soveltamisesta.

Keinänen ja Väättänen (2015, 6) ovat todenneet, että empiirinen oikeustiede astuu ulos niin sanotusta oikeuden sisäisestä maailmasta ja tarkastelee oikeutta osana yhteiskuntaa. Tietyn oikeussäännöksen voimassa olevan oikeuden mukaisen tulkinnan sijaan ollaan kiinnostuneita esimerkiksi siitä, miten lakia tosiasiallisesti tulkitaan. (Keinänen ja Väättänen (2015, 6.)

Keinänen (2010, 466) on todennut, että lainsäädännön tehokkuuden lisäämiseksi oikeudellisessa tutkimuksessa pitäisi lisätä empiirisen tiedon hyödyntämistä. Empiirisen tutkimustiedon avulla lainsäädännön käytännön toimivuutta voitaisiin arvioida paremmin verrattain pelkkään teoreettiseen tutkimukseen. (Keinänen 2010, 466.)

Oikeuslähdeoppia korostetaan oikeustieteen keskeisenä lähtökohtana. Oikeustieteilijät näkevät ja heille painotetaan oikeuden sisäistä näkökulmaa, kun taas muiden tieteenalojen edustajat usein keskittyvät oikeuden ulkoisen näkökulmaan. Näin voidaan erottaa toisistaan normatiivinen oikeustiede (lainoppi), sekä ei-normatiivinen lähestymistapa oikeuteen. Empiirisiä menetelmiä voidaan käyttää tutkittaessa havaintotodellisuutta ja lähestymistapa on tällöin ei-normatiivinen. Lähestymistavat tulee erottaa toisistaan, sillä empiiriseen tutkimuskysymykseen ei pystytä vastaamaan lainopillisella tutkimuksella, eikä lainopilliseen kysymykseen pääsääntöisesti voida myöskään saada vastausta empiirisiä menetelmiä käyttäen. (Keinänen & Väättänen 2015, 6.)

Tutkimusote empiirisessä tutkimuksessa voi olla määrällinen (kvantitatiivinen) tai laadullinen (kvalitatiivinen). Lähestymistavan tarkoituksenmukaisuus riippuu tutkimuskysymyksestä. Tämän tutkimuksen päämetodi on laadullinen tutkimus.

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ensisijaisesti tavoittaa henkilöiden omat kuvaukset todellisuudesta siten kuin he sen kokevat, ja näiden kuvausten oletetaan sisältävän sellaiset asiat, jotka ovat vastaajalle tärkeitä ja merkityksellisiä. (Vilkkä 2015, 5 luku.)

Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkeinä voidaan pitää sille tyypillisiä aineistonkeruumenetelmiä, tutkittavien näkökulmaa, harkinnanvaraista tutkimusotetta ja aineiston laadullista analyysia.

Alasuutarin (2012, 2 luku) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusyksiköiden (haastateltavien) suuri joukko ja tilastollinen argumentaatiotapa ei ole tarpeen eikä edes mahdollinen.

Laadullisen tutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena on ymmärtää ja selittää tutkimuskohdetta, tässä tapauksessa viranomaisten (käräjätuomareiden) näkemyksiä. Kun tarkoituksena on pyrkiä analysoimaan mahdollisimman tarkasti ja perusteellisesti, keskitytään pieneen määrään haastateltavia. Haastateltavat valitaan harkinnanvaraisesti eikä tarkoituksena tällöin ole saada tietoa, jota voitaisiin yleistää samalla tavoin kuin määrällisessä tutkimuksessa.

Ervasti (2004, 12) on todennut, että jotkin tutkijat katsovat, ettei empiirinen tutkimustieto tai oikeuden yhteydet yhteiskuntaan juurikaan kiinnosta moderneja käytännön juristeja. Ervasti kuitenkin on saanut sellaisen kuvan, että esimerkiksi tuomarit ovat hyvinkin kiinnostuneita empiirisestä tiedosta koskien muiden tuomareiden työtä. (Ervasti 2004, 12.)

2 Lapsioikeuden historia ja Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (jäljempänä lapsenhuoltolaki) on tullut voimaan vuonna 1984, jonka jälkeen siihen ei juuri ollut tehty mittavia uudistuksia ennen vuotta 2019. Jo ensimmäistä lakia säädettäessä päätöksenteon ensisijaiseksi kriteeriksi asetettiin lapsen etu.

Aaltosen (2011, 15) mukaan lapsioikeus omana oikeudenalanaan on syntynyt 1970-1980 luvuilla, jolloin useita lapsen asemaa koskevia lakeja säädettiin. Yhteiskunnassa ja perheksityksessä tapahtuneiden muutosten, sekä uusien lakien johdosta lapsi alettiin nähdä yksilönä sen sijaan että hänet nähtiin vain osana perhettä. Lapsen mielipiteelle alettiin antaa myös enemmän painoarvoa lasta koskevissa asioissa ja päätöksenteossa. (Aaltonen 2011, 15.)

Alkuperäisen lapsenhuoltolain säätämisen jälkeen vuonna 1984 ovat perherakenteet ja käsitys perheestä muuttuneet edelleen, vaikka lain on sen yleisluontoisuuden vuoksi katsottu kestäneen hyvin aikaa.

Perheen määritelmä ei enää vastaa ainoastaan sitä mitä sillä on katsottu tarkoitettavan alkuperäisen lapsenhuoltolain tullessa voimaan vuonna 1984. Perheen määritelmä ei enää käsitä pelkästään avioliitossa olevien henkilöiden ja heidän biologisen lapsensa tai lasten muodostamaa perhettä, joka asuu samassa taloudessa.

Tilastokeskuksen voimassa olevan määritelmän mukaisesti perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avopuolisot tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, toinen vanhemmista lapsineen tai avio- ja avopuolisot sekä parisuhteen rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. (Tilastokeskus, käsitteet).

Nykyaikana perheeksi voidaan siis määritellä myös uusperheet, yksinhuoltajat, sateenkariperheet, sijaisperheet sekä kahden erillisen talouden perheet.

Siitä huolimatta, että lapsenhuoltolaki on kestänyt hyvin aikaa ja sitä on voitu soveltaa olosuhteiden muuttuessa, perheiden monimuotoistumisen, lapsen osallisuuden parantamisen sekä vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien täsmentämisen vuoksi lain uudistamisen katsottiin olevan välttämätöntä.

Aaltonen (2011, 16) katsoo, että kun lapsenhuoltolaki on alkuperäisenä versionaan antanut useissa kysymyksissä vain periaatteelliset suuntaviivat asian ratkaisemiselle yksittäistapauksissa, on tuomioistuimilla ollut ainutlaatuinen rooli lapsioikeuden kehittämisessä. 1.12.2019 uudistuneessa lapsenhuoltolaissa on useita sellaisia säännöksiä, jotka vastaavat jo tuomioistuimissa muodostunutta oikeuskäytäntöä. Tällaisia ovat esimerkiksi säännökset koskien

vuoroasumista ja valvottuja tapaamisia. Voidaan siis todeta, että tuomioistuimet ovat itse luoneet yksityiskohtaisen oikeuskäytännön lapsenhuoltolain harkinnanvaraa jättävien säännösten pohjalta tekemillään ratkaisuilla ja näin ollen ne ovat osaltaan tuoneet esille lain muutostarpeen. (Aaltonen 2011, 6.)

3 Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasian ratkaiseminen

Ensisijaisesti vanhempien tulisi sopia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lastenvalvojan luona. Tällainen lastenvalvojan avulla tehty sopimus vahvistetaan sosiaalilautakunnassa, jolloin se vastaa sitovuudeltaan käräjäoikeuden päätöstä.

Mikäli vanhemmat eivät ole asiasta yksimieliset, saattaa kyseeseen tulla perheaisansovittelu, asiantuntija-avusteinen sovittelu tai käräjäoikeuden käsittely.

Sopimuksen vahvistaminen sosiaalilautakunnassa

Lapsenhuoltolain 8 §:n 1 momentin mukaan sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se tulee esittää sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsella on asuinpaikka.

Lapsen huolto-, asumis- ja tapaamisoikeussopimus tehdään kirjallisesti vanhempien välillä. Huolto-osioon kirjataan, kenelle lapsen huolto uskotaan. Sillä vanhemmalla tai muulla henkilöllä, jolle lapsen huolto on uskottu, on oikeus päättää lapsen kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Sosiaalilautakunnan on lapsenhuoltolain 8 §:n 3 momentin nojalla harkitessaan sopimuksen vahvistamista otettava huomioon lapsen etu sekä lapsen toivomukset ja mielipide. Lastenvalvojan tai sen, joka valmistelee sopimuksen vahvistamista, on keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos lapsi siihen suostuu ja se on tarpeen lapsen mielipiteen selvittämiseksi. Sopimusta ei voida vahvistaa sosiaalilautakunnassa, jos kumpikaan vanhemmista ei ole lapsen huoltaja. (HTL 1983/361 § 8 mom. 3.)

Sopimuksen vahvistaminen edellyttää lapsenhuoltolain 8 §:n 4 momentin mukaisesti suostumusta;

- 1) siltä, joka vanhemman tai vanhempien ohella on lapsen huoltaja,
- 2) siltä, jolle on vahvistettu tietojensaantioikeus koskien lapsen salassa pidettäviä tietoja,
- 3) erityisen läheiseltä henkilöltä, jolle on vahvistettu lapsen tapaamisoikeus, mikäli sopimus voisi vaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. (HTL 1983/361 § 8 mom. 4.)

Lain 8 §:n 5 momentin mukaan sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus on voimassa, sekä täytäntöönpanokelpoinen samoin kuin tuomioistuimen lainvoiman saanut päätös.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin (20/2020) mukaan lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisesta on vahvistettu sopimuksia 45181 kappaletta vuoden 2019 aikana. Lapsen huollosta näissä sovittiin 27 214 kertaa, tapaamisoikeudesta 23 222 kertaa ja asumisesta 16 040 kertaa. Huoltosopimuksista 93 prosenttia koski yhteishuoltajuutta, kuusi prosenttia yksinhuollosta äidille ja yhdessä prosentissa tapauksista yksinhuolto uskottiin isälle. Yhteishuoltosopimuksen tehneistä erillään asuivat 33 prosenttia ja samassa taloudessa 67 prosenttia. Lapsen asumisesta vuoroviikoin erillään asuvien vanhempien luona tehtiin sopimus 3330 lapselle vuoden 2019 aikana. Kaikkien asumissopimusten määrästä vuoroasumista koskevien sopimusten määrä oli 19 prosenttia. Vuoteen 2018 verrattuna sopimuksia tehtiin 232 vähemmän. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti 20/2020, 1.)

Sovittelu

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasioissa mahdollisia sovitteluteitä on kaksi; perheasiainsovittelu sekä asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu käräjäoikeudessa. Perheasiainsovittelu voidaan aloittaa jo silloin, kun eroa harkitaan. Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu tulee kyseeseen, mikäli muissa eropalveluissa tarjottu apu on ollut riittämätöntä. Edellä mainittujen lisäksi, mikäli sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta tai käräjäoikeuden antamaa päätöstä ei noudateta, voi kyseeseen tulla täytäntöönpanosovittelu.

Perheasiainsovittelu

Perheasioiden sovittelu usein tarkoittaa henkilökohtaisia keskusteluja sosiaalityöntekijän tai psykologin kanssa. Keskusteluun voi osallistua koko perhe, osa heistä tai puoliset. Tarkoituksena on keskustella perheen asioista ja löytää kaikkien hyväksymä ratkaisu perheen ongelmiin. (Meriö-Mielonen 2012, 6.)

Perheasioiden sovittelussa on tarkoituksena auttaa erokriisissä olevia miettimään eron harkittamisen syitä. Sovittelu on vapaaehtoista ja luottamuksellista (Meriö-Miettinen 2012, 10.)

Sovittelun luottamuksellisuudella tarkoitetaan sovittelijan salassapitovelvollisuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mikäli asian osapuolet riitaantuvat ja asia etenee tuomioistuimen käsiteltäväksi, ei sovittelijana toiminut saa kertoa sovittelun aikana esiin tulleista asioista.

Perheasioiden sovittelun sujuvuus on edellytyksenä sille, että asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu huoltoriidassa olisi mahdollista. Huoltoriidassa tuomioistuin ei voi olla ensimmäinen mahdollisuus sovitteluun. (Bildjuschkin 2018, 22.)

Asiantuntija-avusteinen sovittelu käräjäoikeudessa

Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu eli follo-sovittelu on oikeudenkäynnistä erillinen menettely, jota voidaan käyttää lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevissa asioissa. Sen katsotaan olevan vaihtoehto pitkälle ja raskaalle oikeudenkäyntiprosessille. Tuomioistuinsovittelussa tuomarin ollessa sovittelija, häntä avustaa sosiaalityöntekijä tai psykologi. Follo-sovittelun tarkoituksena on tarjota vanhemmille keskustelufoorumi, eikä siinä yleensä kuulla lasta. Follo-sovitteluissa on usein laadittu määräaikaista sopimuksia kokeilumielessä, joiden tulokset ovat olleet hyviä ja lopulta johtaneet lopulliseen sovintoon. (Bildjuschkin 2018, 22.)

Tuomioistuinsovittelua pyydetään sen kaupungin käräjäoikeudesta, jossa lapsella on kotipaikka. Tuomioistuinsovittelussa ensimmäinen istunto järjestetään kuuden viikon kuluessa siitä, kun sovittelun aloittamisesta on päätetty. Menettelyllisesti sovittelu on nopeampaa kuin oikeudenkäyntiprosessi. Tuomioistuinsovittelu on vapaaehtoista ja sen aloittaminen edellyttää molempien vanhempien suostumusta. Sovittelua voidaan pyytää myös kesken oikeudenkäynnin. Sovittelu voidaan keskeyttää missä vaiheessa tahansa. Sovittelijan vahvistama sopimus rinnastetaan käräjäoikeuden päätökseen ja se on täytäntöönpantavissa. (Oikeusministeriö, 18.4.2016.)

Täytäntöönpanosovittelu

Mikäli lapsen tapaamisoikeutta, asumista tai huoltoa koskeva sopimus ei toteudu, voi huoltaja tai vanhempi hakea tuomioistuimesta täytäntöönpanoa. Täytäntöönpano-oikeudenkäynnissä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ei käsitellä uudestaan, koska oletuksena on, että tuomioistuin on tehnyt lapsen edun mukaisen ratkaisun asiasta päättäessään, tai sosiaalitoimi sopimuksen vahvistaessaan. Tuomioistuimen kuitenkin tulee varmistua täytäntöönpanomääräyksen antamisen olevan lapsen edun mukaista. (Bildjuschkin 2018, 22.)

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (16.8.1996/619, 6 §) nojalla asiassa on järjestettävä sovittelu. Sovittelu voidaan kuitenkin jättää järjestämättä, mikäli lapsen etu vaatii, että päätös on pantava painavista syistä täytäntöön välittömästi. Sovittelu voidaan jättää järjestämättä myös, mikäli aikaisemman asiassa toimitetun sovittelun perusteella on ilmeistä, että sovittelu on tuloksetonta, tai päätös lapsen huollosta on annettu alle kolme kuukautta sitten, eikä sovittelun järjestämiselle ole erityistä syytä. (TpL 16.8.1996/619 § 6.)

Bildjuschkinin (2018,22) mukaan edellä mainitun täytäntöönpanolain 6 §:n 2 momentin ensimmäisessä kohdassa tarkoitettu painava syy voi olla esimerkiksi sellainen, että lasta ei ole palautettu tapaamiselta, eikä palauttamatta jättämiselle ole perusteltua syytä.

Asian käsittely käräjäoikeudessa

Hakemus lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta määrittämiseksi voidaan tehdä käräjäoikeudelle avioeron yhteydessä tai erikseen. Sosiaalitoimessa vahvistettuun tai käräjäoikeuden antamaan päätökseen voidaan myös hakea muutosta käräjäoikeudelta, mikäli lapsen tai vanhempien olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet. Käräjäoikeus järjestää asiassa ensin valmisteluistunnon. Mikäli käräjäoikeus ei saa riittävän selkeää kuvaa perheen tilanteesta valmisteluistunnossa, voi käräjäoikeus pyytää sosiaalitoimelta olosuhdeselvityksen. Selvityksen tekijä vierailee perheen luona, pyrkii selvittämään lapsen mielipiteen sekä tarvittaessa hankkii tietoja viranomaisilta. Olosuhdeselvityksen saavuttua asiassa järjestetään pääkäsittely, jossa mahdollisesti kuullaan myös todistajia. Pääkäsittelyn päätyttyä käräjäoikeus antaa asiassa ratkaisun. Vanhempien on vielä oikeudenkäynnin aikana mahdollista sopia riitansa, jolloin asiaa käsittelevä tuomari antaa sopimusta vastaavan päätöksen ja asian käsittely loppuu.

Hakemuksen lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta määrittämiseksi voivat tehdä, vanhemmat yhdessä, toinen vanhempi, muu lapsen huoltaja sekä sosiaalilautakunta. Lasta koskevat asiat käsitellään kiireellisesti. Hakemuksen johdosta asiassa pyydetään asiaan osalliselta kirjallista lausumaa. Jos tässä kirjallisessa lausumassa osallinen esittää omia vaatimuksia, tulee hänestä hakija, jolloin alkuperäisen hakemuksen tekijältä pyydetään lausuma vaatimuksia koskien. (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 54.)

Jos hakija ei toimita kirjallista lausumaa käräjäoikeuden kehotuksesta, asia jätetään sillensä. Mikäli asiaan osallinen ei toimita kirjallista vastausta annetussa määräajassa, voidaan asia ratkaista hänen laiminlyönnistään huolimatta. (OK 1.1.1734/4 8:7 §.)

Riidaton lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskeva asia voidaan ratkaista kirjallisessa valmistelussa suullista istuntoa järjestämättä, mikäli aineiston perusteella ei ole aihetta epäillä, että se olisi lapsen edun vastaista. Sellaisessa asiassa, jossa on esitetty useita vaatimuksia ja asianosaiset ovat joistain vaatimuksista yksimielisiä, voidaan antaa osaratkaisuja kirjallisessa valmistelussa, jolloin riitaisia vaatimuksia käsitellään suullisessa istunnossa. (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007, 56.)

Oikeudenkäymiskaaren (1.1.1734/4 8:4 § 1 mom. /2) mukaan asian käsittelyä tulee jatkaa riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, mikäli asia on riitainen ja kyseessä on lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen elatusta koskeva asia.

Riitaisissa asioissa vastausten saamisen jälkeen asiassa järjestetään suullinen valmisteluintunto, josta laaditaan yhteenveto. Valmistelun jälkeen asiassa järjestetään pääkäsittely, jonka jälkeen asiassa annetaan ratkaisu.

4 Keskeisimmät lakimuutokset

Lapsenhuoltolain uudistus koskee lapsiperheiden lisäksi olennaisesti viranomaisia, jotka antavat ja vahvistavat lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevia ratkaisuja. Tällaisia viranomaisia ovat tuomioistuimet sekä sosiaalitoimen perheoikeudellinen yksikkö.

Lapsenhuoltolain uudistus kuului lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan, joka sisältyi pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan.

Lakimuutoksen valmistelu aloitettiin työryhmän mietinnön (47/2017) mukaan jo vuonna 2016 kun oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan ehdotusta lapsenhuoltolain uudistamiseksi ja antoi työryhmälle tehtäväksi arvioida miltä osin lapsenhuoltolaissa ja sen soveltamisessa huomatu epäkohdat ovat välttämättömiä tai tarkoituksenmukaista korjata lakia muuttamalla sekä valmistella lakiehdotukset. (Työryhmän mietintö, OM julkaisu 47/2017, 7).

Lapsenhuoltolain uudistamista koskevan työryhmän mietinnön (47/2017) mukaan muutosesityksen keskeisin tavoite on lapsen edun toteutumisen parantaminen lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Tavoitteena oli myös saada lapsenhuoltolaki ajan tasalle ja vastaamaan nykyistä oikeuskäytäntöä. (Työryhmän mietintö, OM julkaisu 47/2017, 28).

Mietinnössä esitettiin uudistuksia lain yleisiin säännöksiin, jotka koskevat huoltajien velvollisuutta suojella lasta väkivallalta, lapsen tärkeiden ihmissuhteiden vaalimista sekä tapaamisoikeuden myötävaikutusta (Lapsen huoltolain uudistaminen, työryhmän mietintö 47/2017, 9).

Lakiin ehdotettiin lisättäväksi säännökset vuoroasumisesta sekä lapselle vahvistettavasta oikeudesta tavata erityisen läheistä henkilöä. Tapaamisoikeuden toteutumisen turvaksi ehdotettiin, että tuomioistuimen päätökseen voitaisiin asettaa myös uhkasakko. (Työryhmän mietintö, OM julkaisu 47/2017, 9).

Uudistuksia esitettiin myös lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevien sopimusten valikoiman laajentamiseksi. Sosiaalilautakunta voisi jatkossa vahvistaa sopimuksen koskien huoltajien välistä tehtävänjakoa, oheishuoltajuutta ja tietojensaantioikeutta. (Lapsen huoltolain uudistaminen, työryhmän mietintö 47/2017, 9.)

Muutoksia ehdotettiin lapsen osallistamiseen sekä oikeudenkäyntimenettelyyn liittyen. Lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn vahvistettaisiin. Oikeudenkäyntiprosessia pyrittäisiin nopeuttamaan lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa sekä tarpeettomia uusintakäsittelyjä pyrittäisiin karsimaan. (Lapsen huoltolain uudistaminen, työryhmän mietintö 47/2017, 9.)

Mietintö lähetettiin lausuntokierrokselle, ja vastauksia saatiin 87 kappaletta, joista yksityisten henkilöiden laatimia oli 19 kappaletta. Palaute oli pääasiassa myönteistä.

Koulu (2019, 413) katsoo, että lakiuudistuksella vahvistetaan entisestään niitä periaatteita, jotka olivat jo vuonna 1984 voimaan tullessa lapsenhuoltolaissa. Tällaisina periaatteina hän luettelee huoltajien yhteistoiminnallisuuden, lapsen osallisuuden merkittävyyden, sovinnollisuuden etusijan, täytäntöönpanokelpoisten ja käytännössä toteutuvien ratkaisujen tavoittelun.

Lakiuudistus on toteutettu lakia teknisesti muuttamalla. Tämä tarkoittaa sitä, että jo olemassa olevan lapsenhuoltolain pykäliin on tehty muutoksia, sekä lisätty kokonaan uusia pykälä. Lisäksi laista kumottiin, eli siitä poistettiin 8 a §.

4.1 Lapsen etu

Hakalehdon (2018, 96) mukaan lapsioikeudellisen sääntelyn perusarvona voidaan pitää lapsen etua. Lapsen etua on perheoikeudellisessa kirjallisuudessa kuvailtu yleisperiaatteena, joka ohjaa lainvalmistelua, sekä erityisnormina, joka ohjaa oikeudellista ratkaisutoimintaa. Lapsen etua käytetään punnintakriteerinä arvioitaessa ratkaisun oikeudellisuutta. (Hakalehto 2018, 96.)

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018,2.2.1) on mainittu yhtenä keskeisimpänä tavoitteena parantaa lapsen edun toteutumista lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeissa asioissa. Lapsen etua on pyritty uudistuksessa parantamaan monilla eri tavoin, kuten esimerkiksi parantamalla lapsen osallisuutta hänen asioistansa päätettäessä, velvollisuudella selvittää lapsen mielipide sekä mahdollisuus läheisen henkilön tapaamisoikeuteen (HE 88/2018,2.2.1.)

Lapsenhuoltolain lapsen etua koskeva 10 § uudistettiin siten, että 1 ja 4 momenttien sanamuotoa muutettiin ja siihen lisättiin momentit 2 ja 3. Lisäykset on merkitty alleviivauksin;

”Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Tässä tarkoituksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten 1 ja 2 §:ssä säädetyt huollon ja tapaamisoikeuden tavoitteet parhaiten toteutuvat vastaisuudessa.

Tehtäessä ratkaisua siitä, onko lapsen huolto uskottava molemmille vanhemmille yhteisesti vai toiselle heistä, on 1 momentissa säädetyn lisäksi kiinnitettävä huomiota erityisesti vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien välisten ristiriitojen edelle.

Tehtäessä ratkaisua lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta on otettava 1 momentissa säädetyn lisäksi huomioon erityisesti lapsen ikä ja kehitystaso, lapsen luonne ja taipumukset, lapsen mahdolliset erityistarpeet, vanhempien asuinpaikkojen välinen etäisyys sekä vanhempien kyky ottaa yhdessä vastuu lasta koskevista asioista ja suojella lasta kaikenlaiselta väkivallalta 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Asia, joka koskee lapsen huollon uskomista molemmille vanhemmille yhteisesti tai toiselle heistä taikka lapsen asumista vanhempansa luona tai lapsen

oikeutta tavata vanhempansa, on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla, jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia eikä ole aihetta olettaa, että tämä ratkaisu olisi vastoin lapsen etua.” (HTL 1983/361 § 10.)

Alkuperäisen lapsenhuoltolain 10 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaisussa oli kiinnitettävä huomiota ensisijaisesti siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus toteutuvat parhaiten vastaisuudessa. Uudistuksen myötä arvioitavaksi tulee myös muita seikkoja, kuten vanhempien kyky asettaa lapsi vanhempien välisten erimielisyyksien edelle.

Hakalehto (2018, 96) toteaa lapsen oikeudelliseen asemaan liittyvän päätöksenteon ja toiminnan lähtökohdan olevan se, että lapsen oikeudet toteutuvat niin täysimääräisesti kuin mahdollista.

4.2 Huoltajien/vanhempien oikeudet ja velvollisuudet

Huoltajalle lapsen huolto tarkoittaa velvollisuuksia sekä oikeuksia. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen kasvatuksesta, hoidosta, asuinpaikasta, koulusta ja muista henkilökohtaisista asioista.

Koulu (2019, 413) toteaa, että lapsioikeuden ydinkysymyksiä hahmotellaan perinteisesti perheen, lapsen ja julkisen vallan muodostaman kolmion avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että perheellä on ensisijaisesti vastuu lapsen kasvattamisesta, mutta julkisella vallalla on velvollisuus turvata lapsen hyvinvointi, mikäli perheen ei katsota riittävässä määrin siihen pystyvän. (Koulu (2019, 413.)

4.2.1 Huoltajuuden määräytyminen vanhemmuuden tunnustuksen perusteella ennen syntymää

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.1) todetaan, että mies voi Isyyslain (11/2015: 16§) nojalla tunnustaa lapsen ennen tämän syntymää. Etukäteen voidaan tehdä myös sopimus lapsen yhteishuoltajuudesta. Valtaosa etukäteen lapsensa tunnustaneista miehistä tekee Isyyslain soveltamisesta saatujen kokemusten mukaan myös yhteishuoltosopimuksen lapsen äidin kanssa (HE 88/2018:2.2.1.)

Hallituksen esityksessä ehdotettiin säännöstä, jonka mukaan isyyden vahvistamisen myötä miehestä tulisi myös suoraan lain nojalla äidin ohella lapsen huoltaja, mikäli tämä on tunnustanut isyyden ennen lapsen syntymää. Sama säännös koskisi tilannetta, jossa tunnustetaan äitiyslain (253/2018:13§) nojalla äitiys. Muutoksen toteuduttua yhteishuoltosopimusta ei tarvitse tehdä (HE 88/2018:2.2.1.)

Ehdotuksen tavoitteena on mainittu tarve selkeyttää ja yksinkertaistaa huoltajuuskysymysten ratkaisua niin perheiden kuin viranomaistenkin kannalta. Ehdotuksen katsotaan myös poistavan eroja avio- ja avoliittoperheiden kohtelussa.

Esityksen johdosta lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi 6 a §;

”Jos vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tai äitiyslain (253/2018) 14 §:ssä tarkoitetulla tavalla, myös tunnustajasta tulee lapsen huoltaja, kun vanhemmuus on vahvistettu.

Jos lapsen synnyttänyt äiti on yksin lapsensa huoltaja ja hän menee avioliittoon henkilön kanssa, jonka tämän jälkeen vahvistetaan olevan lapsen vanhempi, myös tästä vanhemmasta tulee lapsen huoltaja, kun vanhemmuus on vahvistettu.

Jos vanhemman huoltajuus perustuu 1 tai 2 momenttiin taikka 6 §:ään, hänen huoltajuutensa päättyy, jos vanhemmuus kumotaan.” (HTL 1983/361 § 6 a).

4.2.2 Lapsen huolto

Lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille on tärkeää läheisten ihmissuhteiden säilyttäminen erotilanteessa. Lapsenhuoltolain yleisiin säännöksiin ehdotettiin hallituksen esityksessä lisättäväksi huoltajien velvollisuus vaalia lapselle tärkeitä ihmissuhteita (HE 88/2018,2.2.1.)

Lapsenhuoltolaki ei entisellään sisältänyt myöskään nimenomaista säännöstä koskien velvollisuutta suojella lasta väkivallalta. Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.1) ehdotettiin lain yleisiin säännöksiin lisättäväksi huoltajien velvollisuudeksi suojella lasta kaikelta ruumiilliselta väkivallalta, huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä.

Ehdotuksen on hallituksen esityksessä katsottu toteuttavan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan ensimmäisessä kappaleessa mainittua velvollisuutta, jonka mukaan;

”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaanlukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.” (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989, 14).

Nimenomaisen säännöksen lisäyksen lakiin on katsottu myös vahvistavan Istanbulin sopimuksen 31 artiklaa, joka velvoittaa ottamaan perheväkivallan huomioon päätettäessä huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta ja jonka mukaan määrättäessä lapsen huolto- ja tapaamisoikeudesta on varmistuttava että tapaamis- tai huoltajuusoikeuksien myöntäminen ei vaaranna väkivallan uhrin tai lasten oikeuksia tai turvallisuutta.

Lapsenhuoltolain 1 §:n 1 ja 2 momenttiin tehtiin edellä mainittujen esitysten johdosta lisäyksiä alleviivatuin osin;

”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.” (HTL 1983/361 § 1.)

4.2.3 Huoltajan tehtävät

Aaltonen (2011,241) toteaa lapsenhuoltolain lähtevän siitä, että lasta tulee kohdella yksilönä, jonka tarpeet ja toivomukset vanhempien on otettava huomioon. Lapsen mielipiteen tosiasiallinen painoarvo häntä koskevassa asiassa voidaan jakaa itsemääräämisoikeuteen, myötämääräämisoikeuteen ja informaatioon. Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi voi ilman huoltajan suostumusta päättää tietyn asian. Myötämääräämisoikeus on kyseessä, kun lapsen tekemä päätös edellyttää huoltajan suostumusta. Informaationa lapsen mielipiteellä on merkitystä, kun etsitään lapsen edun mukaista ratkaisua. (Aaltonen 2011, 241.)

Oikeusohjetta lapsen mielipiteen painoarvolle päätöksenteossa ei ole olemassa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva ratkaisu perustuu lapsen edun kokonaisvaltaiseen arviointiin, eikä lapsen tahto vastaa aina lapsen etua.

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.2) ehdotettiin lisättäväksi lapsenhuoltolakiin säännös, jonka mukaan huoltajien tulee selvittää lapsen mielipide ja ottaa se huomioon tehtäessä lasta koskevaa päätöstä. Edellä mainitun lisäksi lakiin ehdotettiin kirjattavaksi huoltajien velvollisuudeksi kertoa lapselle häntä koskevista päätöksistä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla. Riidattomissa asioissa lapsen mielipiteen selvittäminen ja asioista kertominen tulisi olla ensisijaisesti huoltajien tehtävä.

Lapsenhuoltolain 4 §:n lisättiin uutena 3 momentti, sekä 1 ja 2 momentteihin tehtiin lisäyksiä alleviivatuin osin;

”Lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset.

Huoltajan on kerrottava lapselle lasta koskevista päätöksistä ja muista lapsen elämään vaikuttavista asioista lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla.

Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, jollei laissa ole toisin säädetty.” (HTL 1983/361 § 4.)

Vuoden 1984 lapsenhuoltolaissa 4 §:n 1 momentissa ei ollut erikseen mainittu huoltajan oikeudesta päättää lapsen harrastuksista tai koulutuksesta. Lain 4 §:n 2 momentin sanamuodon merkitys oli erilainen. Päätöstä tehtäessä huoltajan tuli kiinnittää huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.

4.2.4 Velvollisuus ilmoittaa muutosta

Vanhempien muutto voi vaikuttaa lapsen tapaamisoikeuden tai luonapidon toteutumiseen. Hallituksen esityksessä (88/2018:2.2.1) ehdotettiin lisättäväksi lapsenhuoltolakiin uusi pykälä, jonka mukaan vanhemmilla olisi velvollisuus ilmoittaa etukäteen muuttoaikastaan, mikäli muutolla on vaikutusta lapsen huolto- ja tapaamisoikeuteen. Säännös koskee molempia vanhempia riippumatta siitä, kumman vanhemman luona lapsi asuu.

Valiokunnan mietinnössä (LaVM 12/2018 vp) todetaan, että säännöksen arvioidaan ennaltaehkäisevän lapsen asuinpaikkaan liittyviä erimielisyyksiä. Ehdotuksen taustalla on pyrkimys kannustaa vanhempia harkitsemaan etupainotteisesti muuton vaikutuksia lapsen huollon ja tapaamisoikeuden toteutumisen kannalta. Vanhemman täytyy muuttoa suunnitellessaan ottaa huomioon lapsen oikeus tavata myös toista vanhempaansa ja muita lapselle tärkeitä henkilöitä. (LaVM 12/2018 vp.)

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi 5 a §;

”Lapsen vanhemman on ilmoitettava toiselle vanhemmalle aikomuksestaan muuttaa asuinpaikkaansa, jos muutolla olisi vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Jos lapsen huolto on uskottu muulle henkilölle kuin vanhemmalle, hänen on samoin edellytyksin tehtävä ilmoitus vanhemmille ja vanhempien on tehtävä ilmoitus hänelle.

Ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin ja, jos mahdollista, vähintään kolme kuukautta ennen aiottua muuttoa.

Ilmoituksen saa jättää tekemättä, jos se on välttämätöntä lapsen tai asuinpaikkaansa muuttavan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan välittömän ja vakavan uhan torjumiseksi.” (HTL 1983/361 § 5 a.)

Säännöksen sanamuoto on tehty määrääjän osalta joustavaksi, ja se sisältää myös mahdollisuuden jättää ilmoitus tietyissä tilanteissa tekemättä. Siitä huolimatta, että ilmoitus muutosta voidaan jättää vakavan uhan vuoksi toiselle vanhemmalle tekemättä, on muuttavalla vanhemmalla velvollisuus turvata lapsen muut läheiset ihmissuhteet.

4.2.5 Velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen

Lakiin ehdotettiin hallituksen esityksessä (88/2018:2.2.1) selkeää säännöstä koskien vanhempien velvollisuutta myötävaikuttaa omalta osaltaan tapaamisoikeuden toteutumiseen. Pykälän tarkoituksena on ehkäistä epäasiallista vaikuttamista lapsen ja toisen vanhemman väliseen suhteeseen.

Lapsenhuoltolakiin lisättiin 2 §:n 2 ja 3 momentti koskien vanhempien myötävaikuttamista tapaamisoikeuden toteutumiseen sekä 1 momentin sanamuotoon tehtiin muutoksia. Muutokset on merkitty alleviivauksin;

”Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin.

Lapsen kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa säädetään 9 c §:ssä.” (HTL 1983/361 § 2).

Ennen uudistusta 2 §:n 1 momentin mukaan tapaamisoikeuden tarkoituksena oli turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Kumotun 2 §:n 2 momentin mukaan lapsen vanhempien tuli keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu.

4.3 Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen

Tapaamisoikeus turvaa lapsen oikeuden tavata ja pitää yhteyttä siihen vanhempaan, jonka luona hän ei asu. Tapaamisoikeus on sekä lapsen että vanhemman oikeus. Päätös tapaamisista tulisi aina tehdä lapsen edun mukaisesti ja yksilöllisesti kaikki lapsen elämäntilanteeseen vaikuttavat seikat huomioon ottaen. Tapaamisoikeuspäätöstä tehdessä tulee aina ottaa huomioon esimerkiksi lapsen ikä, kehitys, aiempi yhteydenpito lapsen ja tapaavan vanhemman välillä sekä suhde tähän vanhempaan.

Aaltosen (2011, 79) mukaan tapaamisratkaisuihin muodostui heti lapsenhuoltolain säätämisen jälkeen melko kaavamainen käytäntö, jossa tapaamisoikeus vahvistettiin tapahtuvaksi

pääasiassa joka toinen viikonloppu alkaen perjantaista kello 18.00 ja päättyen sunnuntaina kello 18.00. (Aaltonen 2011, 79.)

Tuomioistuimen ratkaisut ovat kuitenkin vuosien saatossa muuttuneet edellä mainituista pelkistä viikonlopputapaamisista joustavammaksi. On tärkeää, että lapsi kokee alusta asti tapaamiset myönteisiksi ja tämän vuoksi tapaamiset tulee aina toteuttaa lapsen ehdoilla. Tapaamiset voidaan esimerkiksi aloittaa lyhyillä tapaamisilla ja siirtyä pikkuhiljaa pidempiin tapaamisiin.

Vuoroasumisella tarkoitetaan järjestelyä, jossa lapsi viettää aikaa vuorotellen erillään asuvien vanhempiensa luona tasapuolisesti tai lähes puolet ajastaan. Lapsenhuoltolaki ei ole aiemmin tunnistanut vuoroasumista. Vuoroasumisratkaisu on kuitenkin mahdollistunut siten, että lapsi on määrätty asumaan toisen vanhemman luokse ja toiselle vanhemmalle on vahvistettu niin laaja tapaamisoikeus, että vuoroasuminen on käytännössä mahdollistunut ja lapsi on viettänyt aikaa molempien vanhempiensa luona suurin piirtein yhtä paljon.

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.1) ehdotettiin useampia uusia säännöksiä liittyen vuoroasumiseen. Vuoroasumisen ehdot määriteltäisiin samalla tavoin kuin tapaamisoikeudesta sovittaessa. Vuoroasumisen määritelmän täyttäisi lähtökohtaisesti tilanne, jossa lapsi viettää toisen vanhempansa luona vähintään 40 prosenttia.

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.1) tuotiin esiin myös tarve selkeyttää tietojensaanti-oikeutta koskevaa oikeustilaa kirjaamalla lakiin tuomioistuimen mahdollisuus tehdä päätös vanhemman tietojensaantioikeudesta huolimatta siitä, että vanhempi ei ole lapsen huoltaja.

Myös sosiaalilautakunnan olisi mahdollista vahvistaa vanhemman tietojensaantioikeus. Esityksessä katsotaan, että tietojensaantioikeus tukee vanhemman ja lapsen suhteen kehittymistä ja kannustaa vanhemman sitoutumista vanhemman rooliin. Tietojensaantioikeus voitaisiin vahvistaa myös muulle henkilölle kuin lapsen vanhemmalle. Ehdotuksen toteutuessa lapselle läheinen henkilö voisi osallistua lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Tietojensaantioikeuden lisäksi muulle kuin lapsen vanhemmalle voitaisiin vahvistaa oheishuoltajuus. (HE 88/2018:2.2.1.)

Lapsenhuoltolain 7 §:n tehtiin lisäyksiä koskien huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta sopimista alleviivatuin osin;

”Vanhemmat voivat sopia, että:

1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle;

2) vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa;

3) lapsi asuu toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

4) lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona (vuoroasuminen).

Vanhemmat voivat sopia muun henkilön kanssa:

1) että lapsen huolto uskotaan vanhempien tai toisen vanhemman ohella kyseiselle henkilölle; tai

2) että kyseisellä henkilöllä on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa.

Vanhemmat voivat sopia 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetun huoltajan kanssa, että:

1) lapsi asuu kyseisen huoltajan luona; tai

2) lapsi asuu vuorotellen vanhempiensa tai toisen vanhempansa ja kyseisen huoltajan luona.

Jos lapsella on vain yksi vanhempi, myös tämä voi tehdä 2 momentissa tarkoitetun sopimuksen muun henkilön kanssa ja 3 momentissa tarkoitetun sopimuksen muun huoltajan kanssa.

Jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, he voivat sopia keskinäisestä tehtäviensä jaosta.” (HTL 1983/361 § 7.)

sekä tuomioistuimen antamaa päätöstä lapsen huollosta ja tapaamista koskevaan 9 §:n alleviivatuin osin;

”Tuomioistuin voi päättää, että:

1) lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle;

2) lapsen huolto uskotaan vanhemman tai vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa;

3) vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, tai muulla henkilöllä, joka on antanut tähän suostumuksensa, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai päätöksessä määrätyissä asioissa.

Lisäksi tuomioistuin voi päättää, että:

1) lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, jos vanhemmat eivät asu yhdessä;

2) lapsen tulee asua 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun huoltajan luona;

3) lapsen tulee asua vuorotellen kummankin vanhempansa luona;

4) lapsen tulee asua vuorotellen vanhempiensa tai toisen vanhempansa ja 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun huoltajan luona;

5) lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu.

Jos vanhemmat tai toinen heistä ovat lapsensa huoltajia, tuomioistuin voi uskoa lapsen huollon 1 momentin 2 kohdan mukaisesti vanhemman tai vanhempien sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle vain, jos tähän on lapsen kannalta erittäin painavia syitä.

Tuomioistuin voi tarvittaessa antaa määräyksiä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä, jos lapsella on kaksi tai useampia huoltajia, tuomioistuin voi päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken.” (HTL 1983/361 § 9.)

Yllä olevat 7 § sekä 9 § eroavat toisistaan pääasiassa siinä, että sovitaanko asiasta vanhempien tai vanhemman ja muun henkilön kesken vai tekeekö tuomioistuin asiasta päätöksen. Päätöksen huoltajuuden määrittämisestä vanhempien sijasta muulle henkilölle kokonaisuudessaan päättää tuomioistuin. Mikäli huoltajuus uskotaan vanhemmalle sekä muulle henkilölle kuin lapsen toiselle vanhemmalle, voidaan asiasta sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella.

Vuoroasumisesta huolimatta lapsella voi olla vain yksi virallinen asuinpaikka. Päätös siitä, kenen luona lapsi asuu, ei määritä automaattisesti lapsen kotikuntalain mukaista virallista asuinpaikkaa. Päätöksen lapsen virallisesta asuinpaikasta tekee maistraatti. Väestötietojärjestelmään voidaan kirjata vain yksi kotipaikka, vaikka asuinpaikkoja olisi useampia. Vuoroasumista koskevaan sopimukseen tulisi kirjata ehto siitä, kumpi lapsen kodeista ilmoitetaan viralliseksi asuinpaikaksi.

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.1) todetaan, että tapaamisista johtuvat kustannukset ovat jääneet lähtökohtaisesti tapaavan vanhemman vastuulle ja tilanne on koettu epäoikeudenmukaiseksi etenkin silloin kun kustannukset ovat johtuneet toisen vanhemman muutosta eri paikkakunnalle. Esityksessä ehdotettiin säännöstä koskien tapaamisista aiheutuvien kulu- jen jakautumisen vanhempien kesken. Kulut kuitenkin jakautuisivat lähtökohtaisesti vanhempien kesken eikä vain tapaavalle vanhemmalle. Tapaamiskustannusten jaossa voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon vanhempien kyky vastata kuljetuksista sekä muut olosuhteet eli esimerkiksi se, mistä kulut ovat aiheutuneet. (HE 88/2018:2.2.1.)

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi 7 b § koskien vuoroasumisen ja tapaamisoikeuden ehdoista sopimista;

”Kun sovitaan vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta, sopimuksesta tulee ilmetä vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luonapidon tarkemmat ehdot.

Vuoroasumista koskevaan sopimukseen on kirjattava, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi.

Tarvittaessa voidaan sopia, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu osapuolten kesken.” (HTL 1983/361 § 7 b.)

sekä uusi 9 a § koskien tuomioistuimen antamia määräyksiä;

”Vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta päättäessään tuomioistuimen tulee antaa tarkemmat määräykset vuoroasumisen taikka tapaamisen ja luonapidon ehdoista.

Ennen vuoroasumista koskevan päätöksen tekemistä tuomioistuimen on otettava omasta aloitteestaan käsiteltäväksi päätöksen vaikutus lapsen kotikuntalain (201/1994) mukaiseen asuinpaikkaan. Tuomioistuimen tulee määrätä, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä, miten vastuu vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista tai matkakuluista jakautuu asiaan osallisten kesken. Vastuun jakamista harkittaessa on otettava huomioon heidän kykynsä vastata kuljettamisesta tai kustannuksista sekä muut olosuhteet.” (HTL 1983/361 § 9 a.)

Erona näiden kahden pykälän välillä on lähinnä se, että toinen koskee tuomioistuimessa tehtävää ratkaisua (9 a §) vuoroasumisesta tai tapaamisoikeudesta ja toinen tilannetta, jossa asiasta sovitaan sosiaalilautakunnan vahvistamalla päätöksellä (7 b §).

Lapsiasiavaltuutettu on hallituksen esityksestä antamassaan lausunnossa (2018, 5) katsonut olevan tärkeää, että laki saatetaan ajan tasalle vastaamaan laajalti käytössä olevia oikeuskäytäntöjä koskien lapsen asumisen, huollon ja tapaamisoikeuden järjestämistä. Hän nostaa esille myös sen, että vaikka lapsenhuoltolaki nykyisenään tunnistaa vuoroasumisen, muu lainsäädäntö edelleen lähtee siitä, että lapsella on vain yksi virallinen asuinpaikka. Lapsi voi olla kirjoilla vain yhdessä paikassa sillä esimerkiksi koulukuljetukset ja päiväkotipaikka määräytyvät lapsen kotipaikkakunnan mukaan. Myös lapsilisä voidaan maksaa vain toiselle vanhemmalle, pääsääntöisesti sille, jonka luona lapsi virallisesti asuu. (Kurttila 2018, 5.)

Lapsiasiavaltuutettu toteaa lausunnossaan (2018, 5) että vuoroasumista koskevasta lakiuudistuksesta huolimatta muu lainsäädäntö asettaa edelleen huoltajat eriarvoiseen asemaan vuoroasumistilanteessa. Lapsiasiavaltuutetun mukaan lainsäädäntö koskien virallista asuinpaikkaa sekä etuuksia tulisi saattaa ajan tasalle. (Kurttila 2018, 5.)

4.3.1 Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Lapsenhuoltolaissa ei ole aikaisemmin ollut säännöstä koskien tuomioistuimen määräämiä valvottuja tapaamisia, mutta siitä huolimatta tuomioistuimet ovat jo pitkään niitä määränneet. Myös sosiaalitoimessa on tehty sopimuksia lapsen tapaamisesta valvotusti jo ennen lakiuudistusta.

Hallituksen esityksen (HE 88/2019,2.2.1) mukaan se, että tuetuista ja valvotuista tapaamisista sekä valvotuista vaihdoista ei ole säädetty aikaisemmin, on jokseenkin aiheuttanut ongelmia. Tämä on johtanut esimerkiksi siihen, että tapaamisia on tarpeettomasti määrätty valvottuiksi, vaikka tuetut tapaamiset olisivat riittäneet turvaamaan lapsen edun. Koska tapaamisten valvonta puuttuu melko voimakkaasti lapsen ja vanhemman väliseen perhe-elämään, olisi tällaisen määräyksen antamisen perusteista asianmukaista säätää laissa. (HE 88/2019,2.2.1.)

Uudistuksessa lapsenhuoltolakiin kirjattiin uusi 9 b § koskien valvottuja tapaamisia ja vaihtoja sekä tuettuja tapaamisia;

”Vanhemmat voivat sopia, että lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset toteutetaan tuettuina tai valvottuina taikka että tapaamiset aloitetaan ja lopetetaan valvotusti (valvotut vaihdot). Sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen siten kuin 8 §:ssä säädetään, jos tuki tai valvonta on tarpeen lapsen edun kannalta perustellusta syystä. Tapaamiset voidaan vahvistaa valvottuiksi vain, jos tapaamisten tukeminen tai valvotut vaihdot eivät riitä turvaamaan lapsen etua.

Samoin edellytyksin kuin sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen tuomioistuimien voi päättää, että tapaamiset toteutetaan tuettuina tai valvottuina taikka valvottuina vaihdoin.

Jos on perusteltua aiheutta epäillä, että lapsi aiotaan viedä luvattomasti pois maasta, tuomioistuimien voi määrätä valvotun tapaamisen edellytykseksi, että vanhemman, jota lapsella on oikeus tavata, on luovutettava oma ja hänen hallussaan oleva lapsen voimassa oleva passi sekä muut matkustusasiakirjat valvojalle tapaamisen ajaksi.

Tuettujen ja valvottujen tapaamisten sekä valvottujen vaihtojen järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolaissa.” (1301/2014). (HTL 1983/361 § 9 b.)

Tuetulla tapaamisella tarkoitetaan tapaamista, jossa valvojan jatkuvaa seurantaan lähietäisyydeltä ei tarvita, vaan riittää, että valvoja on samassa tilassa ja on saatavilla, mikäli tilanne sitä vaatii. Tällaisissa tapaamisissa valvoja lähinnä seuraa miten tapaamiset sujuvat. Valvottu tapaaminen on kyseessä silloin, kun tapaamisen edellytyksenä on, että lapsen ja tapaajan lisäksi samassa tilassa tai muutoin näkö- ja kuuloyhteydessä on koko tapaamisen ajan valvoja. Valvojan tehtävänä on seurata tapaaminen alusta loppuun. Silloin kun valvontaa tarvitaan ainoastaan tapaamisten alkamis- ja päättymisvaiheissa, on kyseessä valvottu vaihto. Tällöin

valvoja on läsnä ainoastaan vaihtotilanteessa varmistamassa sen sujumisen asianmukaisesti. (Aaltonen 2011, 117.)

Perusteltuja syitä hallituksen esityksen (HE/2018,2.2.2) mukaan valvotuille ja tuetuille tapaamisille voivat olla esimerkiksi tarve varmistaa lapsen turvallisuus tapaamisen aikana, omavaltaisen huostaanoton estäminen tai lapsikaappauksen uhka. Valvonta voidaan määrätä tarpeen mukaan määrääjäksi tai toistaiseksi. Pääsääntöisesti valvonnan tulisi olla väliaikaista siirryttäessä tavanomaisiin tapaamisiin. (HE/2018,2.2.2.)

4.3.2 Lapsen oikeus tavata muuta erityisen läheistä henkilöä

Eräs runsaasti keskustelua aiheuttaneista uudistuksista lapsenhuoltolaissa Koulun (2019, 417) mukaan on mahdollisuus vahvistaa tapaamisoikeus lapselle ja muulle erityisen läheiselle henkilölle kuin lapsen vanhemmalle. Erityisen läheisellä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on lapsen kanssa lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattavissa oleva vakiintunut suhde. Tällainen läheinen suhde voi olla kyseessä esimerkiksi isovanhemman tai sijaisvanhemman suhde lapseen. (Koulu 2019, 417.)

Lapsenhuoltolaki on entisellään taipunut vain vanhemman ja lapsen välisen tapaamisoikeuden vahvistamiseen. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi oikeutta pitää yhteyttä perheenjäseniin kuten omaan lapseen.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen (2007, 21) mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on kuitenkin perhe-elämän suojaa koskevassa oikeuskäytännössään katsonut perheen käsitteen olevan laajempi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen perusteella tapaamisoikeuden vahvistaminen muulle kuin vanhemmalle olisi mahdollista, mikäli tällaisen henkilön voidaan katsoa olleen osa lapsen perhettä.

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018,2.2.2) esitettiin uutta säännöstä, jonka nojalla voitaisiin vahvistaa tapaamisoikeus myös lapsen ja muun lapselle erityisen läheisen henkilön välille. Esityksessä todetaan säännöksen toteuttavan edellä mainittua Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan velvoitetta sekä saattavan lainsäädännön yksiin myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kanssa. (HE 88/2018,2.2.2.)

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi pykälä koskien lapsen oikeutta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa 9 c §;

”Lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä, jonka kanssa hänellä on lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Tapaamisoikeus vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä.

Tässä pykälässä tarkoitettua tapaamisoikeutta vahvistettaessa ja toteutettaessa sovelletaan muuten, mitä lapsen ja vanhemman välisestä tapaamisoikeudesta säädetään.” (HTL 1983/361 § 9c).

4.3.3 Uhkasakon asettaminen tapaamisoikeuden turvaamiseksi

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.1) ehdotettiin lapsenhuoltolakiin kirjattavaksi tuomioistuimelle mahdollisuus määrätä sakon uhka tapaamisoikeuden turvaamiseksi jo tapaamisoikeutta koskevassa päätöksessä.

Uhkasakko voitaisiin asettaa vain, mikäli lapsen kanssa asuvan henkilön aiemman käytöksen takia on aiheellista epäillä, että hän ei tulisi noudattamaan tuomioistuimen päätöstä tapaamisoikeudesta. Säännös turvaisi tapaamisoikeuden toteutumista sekä jouduttaisi täytäntöönpanomenettelyä, jos tapaamiset estyisivät edelleen ilman hyväksyttävää syytä. Uhkasakko ei kuitenkaan ulotu koskemaan vuoroasumista koskevia päätöksiä sillä vuoroasumista ei pidetä lapsen edun mukaisena, jos on epävarmaa ovatko molemmat vanhemmat sitoutuneita vuoroasumisjärjestelyyn. (HE 88/2018:2.2.2.)

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi sakon uhkaa koskeva 9 d §;

”Tuomioistuin voi tapaamisoikeudesta päättäessään velvoittaa vanhemman tai huoltajan, jonka luona lapsi asuu, sakon uhalla sallimaan tapaamiset sekä ryhtymään muihin tapaamisten toteuttamiseksi tarvittaviin toimiin siten kuin päätöksessä määrätään, jos tämän vanhemman tai huoltajan aikaisemman toiminnan perusteella on aihetta epäillä, että hän ei tulisi vapaaehtoisesti noudattamaan tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä. Uhkasakon asettamiseen sovelletaan muuten, mitä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 18, 20 ja 28 §:ssä säädetään.

Tämän pykälän mukaisesti asetettu uhkasakko voidaan tuomita maksettavaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain säännöksiä noudattaen. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.” (HTL 1983/361 § 9 d).

4.3.4 Tuomioistuimen antamat väliaikaiset määräykset

Uudistuneen Lapsenhuoltolain 17 §:n mukaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian ollessa vireillä tuomioistuimessa, voi tuomioistuin antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Tällaiseen väliaikaiseen määräykseen ei kuitenkaan voida asettaa sakon uhkaa. Erityisestä syystä tuomioistuin voi myös antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenelle lapsen huolto uskotaan sekä oikeudesta saada lapsen salassa pidettäviä tietoja. Mikäli väliaikaisen määräyksen antamista ei voida viivyttää, voidaan määräys antaa kuulematta lapsenhuoltolain 15 §:ssä tarkoitettuja henkilöitä. Tuomioistuin voi antaa myös väliaikaisen määräyksen lapselle maksettavasta elatusavusta, mikäli se on tarpeen lapsen edun turvaamiseksi. Tuomioistuimen antamaan väliaikaiseen määräykseen ei voida hakea muutosta.

Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin tekee asiassa lopullisen päätöksen, ellei määräystä sitä ennen peruuteta tai muuteta. (HTL 1983/361 § 17.)

Lapsenhuoltolain 17 §:ään tehdyt lisäykset liittyvät sakon uhan soveltumattomuuteen koskien väliaikaista määräystä, sekä väliaikaisen määräyksen antamiseen kiireellisissä tapauksissa kuulematta asianosaisia. Lisäksi uutta on lakiin kirjattu tuomioistuimen mahdollisuus antaa väliaikainen määräys lapselle maksettavasta elatusavusta.

Väliaikaisen määräyksen tarkoituksena ei ole ennakoida tuomioistuimen antamaa lopullista ratkaisua asiassa. Väliaikainen määräys voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun sosiaalitoimelta tilatun olosuhdeselvityksen saamiseen kuluu aikaa ja erimieliset vanhemmat asuvat jo erikseen. (Valkama & Litmala 2006, 17.)

4.4 Lapsen osallisuus

Hakalehdon (2018, 89) mukaan osallisuusperiaatteella tarkoitetaan lapsen oikeutta ilmaista näkemyksensä sekä tämän näkemyksen huomioon ottamista häntä koskevissa asioissa. Osallisuusperiaatteen lähtökohtana voidaan pitää sitä, että kun kyse on lapsen suoraan tai epäsuoraan vaikuttavista päätöksistä, ei ole olemassa sellaista vallan aluetta, jossa lapsen näkemystä ei tarvitsisi huomioida. (Hakalehto, 2018, 89.)

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.3) esitettiin useita uudistuksia lainsäädäntöön koskien lapsen osallisuuden vahvistamista. Lainsäädäntötoimenpiteillä parannetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja muuten olla mukana häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Hallituksen esityksessä mainittiin myös, että lapsen osallisuuden vahvistamista koskevissa ehdotuksissa on pidetty silmällä YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivoja sekä Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskevaa sopimusta.

”Kaikkien lasten oikeutta saada tietoa oikeuksistaan, käyttää heille sopivia oikeussuojakeinoja ja tulla kuulluksi menettelyissä, joihin he osallistuvat tai jotka vaikuttavat heihin, olisi kunnioitettava. Jotta lasten osallistuminen olisi merkityksellistä, heidän näkemyksilleen olisi annettava asianmukainen painoarvo ottaen huomioon heidän kehitystasonsa ja mahdolliset kommunikaation rajoitukset.” (Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä 2010,3: A kohta 1.)

Hakalehto (2018, 92) tuo esiin, että jo vuonna 1984 voimaan tulleessa alkuperäisessä lapsenhuoltolaissa on säännöksiä koskien lapsen osallisuutta, mutta vielä tuolloin näkemys lapsen osallisuudesta ei ollut niin vahvalla pohjalla kuin nykyisin, koska se ei perustunut perus- ja ihmisoikeustasoiseen sääntelyyn. (Hakalehto, 2018, 92.)

Koulu (2019,414) toteaa, että lapsen osallisuutta ja menettelyn tehostamista koskevat tavoitteet kietoutuvat osittain toisiinsa. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi ei edelleenkaan ole

huolto- tai tapaamisasiassa asianosainen, vaan kyse on lapsen osallistumisesta asian käsitte-
lyyn menettelyllisesti.

4.4.1 Lapsen mielipiteen selvittäminen

Lapsenhuoltolain 11 §:n sanamuotoa muutettiin alleviivatuin osin siten, että yhä useimmissa
tilanteissa lapsen mielipide on selvitettävä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asi-
assa sekä hänelle on selostettava mielipiteen kysymisen tarkoitus;

”Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja
otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lap-
sen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista.

Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen ke-
hitystaso sekä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa
välisille suhteille. Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus
ja selvittämiseen liittyvä menettely.” (HTL 1983/361 § 11.)

Ennen uudistusta lapsenhuoltolain 11 § antoi mahdollisuuden jättää selvittämättä lap-
sen mielipide joissakin tilanteissa. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asi-
assa oli selvitettävä lapsen mielipide, mikäli vanhemmat eivät olleet asiasta yksimieli-
siä, jos lapsi on hoidettavana muun henkilön kuin huoltajansa luona tai sitä on muutoin
pidettävä lapsen edun kannalta tarpeellisena.

4.4.2 Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Kuten jo edellä on todettu, vaikkakaan lapsi ei ole asiassa asianosaisasemassa, tulee lapsen
etu ja mielipide selvittää, sekä lapselle tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi päätettäessä
lasta koskevista asioista.

*”Koska lapset ovat oikeuksien haltijoita, heillä olisi oltava oikeussuojakeinoja,
jotta he voivat käyttää oikeuksiaan tehokkaasti tai ryhtyä toimiin, jos heidän
oikeuksiaan loukataan. Kansallisella lainsäädännöllä olisi tarvittaessa mahdol-
listettava oikeudenkäyntiin osallistuminen niiden lasten osalta, jotka heille
annetun asianmukaisen oikeudellisen neuvonnan perusteella pystyvät riittä-
västi ymmärtämään omat oikeutensa ja niitä suojaavien oikeussuojakeinojen
käytön.” (Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävälli-
sestä oikeudenkäytöstä 2010,4:34 artikla.)*

Hallituksen esityksessä (88/2018:2.2.2) todetaan, että lapsen henkilökohtaisesta kuulemisesta
tuomioistuimessa tulisi olla tarkemmat säännökset. Ennen lakiuudistusta säännökset antoivat
melko laajasti harkinnan varaa. Esityksessä ehdotettiin säännöstä, jonka nojalla tuomioistui-
men olisi mahdollisuus käyttää asiantuntija-avustajaa apuna lapsen kuulemisessa.

Asiantuntija-avustajia on käytetty jo aiemmin lapsen huolto- ja tapaamisoikeusriitojen tuo-
mioistuinsovittelussa eli ns. follo-sovittelussa. Lapsen kuulemisessa avustajan tehtävä

kuitenkin olisi erilainen kuin sovittelussa. Ennen kaikkea avustajan tehtävä olisi myötävaikuttaa lapsen kuulemisen toteutumiseen lapsiystävällisesti. Asiantuntija-avustajaa ei luettaisi tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon. (HE 88/2018,2.2.4.)

Lapsenhuoltolakiin lisättiin tarkemmat määräykset koskien lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa 15 a §;

”Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi häntä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos se on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa.

Lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa voi tapahtua pääkäsittelyssä tai muulla tuomioistuimen sopivaksi harkitsemalla tavalla. Tuomioistuin voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna 17 b §:ssä tarkoitettua asiantuntija-avustajaa. Jos lapsen suojaamiseksi tai hänen itsenäisen mielipiteensä selvittämiseksi on tarpeen, lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti siten, että hänen lisäksi läsnä on vain yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen. Lapsen kuuleminen voidaan tallentaa äänitallenteeseen.

Jos lasta kuullaan ilman, että asiaan osalliset ovat läsnä, asiaan osallisille on varattava tilaisuus kuunnella lapsen kuulemisesta tehty äänitallenne tai heille on selostettava lapsen kuulemisessa esiin tulleet seikat niiltä osin kuin niillä voi olla vaikutusta asian ratkaisemiseen. Heille on myös varattava tilaisuus lausua käsityksensä lapsen kuulemisessa esiin tulleista seikoista.” (HTL 1983/361 § 15 a).

Kynnystä lapsen kuulemiseen henkilökohtaisesti tuomioistuimessa on alennettu. Ennen uudistusta, alkuperäisen lapsenhuoltolain 15 §:n mukaan lasta voitiin kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa ainoastaan, mikäli se painavista syistä oli välttämätöntä ratkaisun tekemisen kannalta, lapsi oli suostuvainen kuulemiseen sekä oli ilmeistä, ettei kuulemisesta saata aiheutua lapselle haittaa. (HTL 361/1983 § 15 ap).

4.5 Käsittelyn joutuisuus

Oikeudenkäynnin nopeuttaminen on ollut yksi lapsenhuoltolain uudistuksen tavoitteista. Oikeudenkäyntejä pyritään nopeuttamaan esimerkiksi säätämällä sosiaalilautakunnalta pyydetylle selvitykselle määräaika, sekä toistuvia turhia oikeudenkäyntejä karsimalla. Näiden lisäksi hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.4) ehdotettiin säännöstä, jonka tarkoituksena on joututtaa oikeudenkäyntiprosessia.

Lakiin lisättiin uusi 14 b §;

”Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on käsiteltävä joutuisasti. Jos asiaa on käsiteltävä käräjäoikeuden istunnossa, ensimmäinen istunto on järjestettävä ilman aiheetonta viivytystä.” (HTL 1983/361 § 14 b).

Lapsenhuoltolaissa ei ole aiemmin ollut säännöstä koskien oikeudenkäyntimenettelyn aikataulua, ensimmäisen istunnon ajankohtaa tai prosessin kestoa.

4.5.1 Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018:2.2.4) tuodaan esiin toistuvien oikeudenkäyntien ongelmallisuus sekä niiden kuormittavuus ja vahingollisuus perheille. Toistuvien oikeudenkäyntien estämiseksi lakiin ehdotettiin säädöstä, jonka nojalla tuomioistuimen tulee hylätä päätöksen tai tuomion muutoshakemus kirjallisessa menettelyssä, mikäli on selvää, että hakemus ei ylitä muutuskynnystä hakemuksen perusteista tai aiemmista käsittelyistä johtuen.

Hakemuksen hylkäämisellä kirjallisessa menettelyssä on pyrkimyksenä katkaista sellaiset toistuvat oikeudenkäyntikierteet, jossa ratkaisun muuttaminen ei ole lapsen edun mukaista.

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi 14 a § koskien muutoshakemuksen hylkäämistä kirjallisessa menettelyssä;

”Jos hakemuksen, sen johdosta mahdollisesti annetun kirjallisen lausuman ja aikaisempien ratkaisujen perusteella on ilmeistä, että edellytyksiä sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole, hakemus on hylättävä kirjallisessa menettelyssä.” (HTL 1983/361 § 14 a).

4.5.2 Olosuhdeselvitys

Käräjäoikeus voi pyytää lapsen asumiseen, huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvässä asiassa selvityksen perheen tilanteesta sosiaaliviranomaiselta. Olosuhdeselvitykseen kirjataan kertomus kotikäynneistä ja lapsen mielipiteen selvittämisestä. Olosuhdeselvityksiä on terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin (20/2020) mukaan tehty vuonna 2019 yhteensä 1208 kappaletta. Selvitys hankitaan lapsen, vanhemman tai huoltajan kotipaikkakunnan sosiaalilautakunnalta.

Hallituksen esityksessä (HE88/2018:2.2.4) lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan oikeudenkäynnin kestoon on katsottu vaikuttavan sosiaalilautakunnalta pyydetyn olosuhdeselvityksen viipyminen.

Lakivaliokunnan lausunnosta (LaVL 15/2005 vp, 1) selviää, että oikeusministeriön selvityksessä (MINS 3/2005 vp) on todettu, että olosuhdeselvityksen saaminen sosiaalilautakunnalta kestää keskimäärin kuusi kuukautta. Olosuhdeselvityksen tekemiseen kuluvaan aikaan on oikeusministeriön selvityksessä katsottu vaikuttavan henkilöstövoimavarojen puute, selvityksen tekeminen kahden kunnan yhteistyönä, selvitystehtävän laajuus, tuomioistuimen antamat selvitetävät kysymykset ja ohjeet selvityksen tekemiseen, sosiaalityöntekijän toteuttama liian laaja-alainen selvitys sekä lapsen vanhempien asenne selvityksen tekemistä kohtaan. (LaVL 15/2005 vp, 1.)

Selvityksen laatiminen on tärkeää tehdä perusteellisesti ja tuomioistuimella tulee olla käytävissä kaikki tarpeellinen tieto lapsen olosuhteista ratkaisuun vaikuttavana tekijänä. Lapsen huolto-, tapaamisoikeutta- ja asumista koskeva asia tulisi silti lapsen edun mukaisesti ratkaista ilman aiheutonta viivytystä.

Selvityspyyntöprosessiin jännevöittämisiksi ja käytettävän ajan lyhentämiseksi hallituksen esityksessä (HE88/2018:2.2.4) esitettiin lisättäväksi tuomioistuimen harkintavaltaa sen suhteen, milloin olosuhdeselvitys tulisi tilata. Lisäksi liiallista selvitystyötä sosiaalilautakunnassa vältettäisiin sillä, että tuomioistuimen tulisi jo etukäteen yksilöidä kysymykset, joihin olosuhdeselvitysentekijä selvityksen tekemisessä keskittyy.

Edellä mainitun lisäksi hallituksen esityksessä (HE88/2018:2.2.4) esitettiin lisättäväksi säännös, jonka mukaan tuomioistuimen tulisi asettaa olosuhdeselvityksen palauttamiselle määräaika riippuen pyydetyn selvityksen laajuudesta. Lastenvalvojalle esitettiin velvollisuutta keskustella lapsen kanssa henkilökohtaisesti sekä selvittää lapsen mielipide selvitystä tehdessään, mikäli se on mahdollista.

Lapsenhuoltolain 16 § uudistettiin alleviivatuin osin seuraavanlaiseksi;

”Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa lapsella taikka lapsen vanhemmilla tai muulla asiaan osallisella on asuinpaikka. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa henkilö oleskelee. Selvitystä pyytäessään tuomioistuimen on yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti tarvitaan.

Selvityksen tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle tietoja perheen tilanteesta, lapsen elinolosuhteista ja muista asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista. Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että asia on ratkaistavissa sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella, sosiaalilautakunnan on annettava tarvittavaa apua sopimuksen tekemisessä.

Selvitystä tehtäessä on keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista ja lapsi siihen suostuu, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin 11 §:ssä säädetään.

Tuomioistuimen on asetettava määräaika selvityksen toimittamiselle. Jos tuomioistuin katsoo, että sosiaalilautakunnan antama selvitys on puutteellinen, tai jos asiaa käsiteltäessä on tullut esiin uusia seikkoja, joiden johdosta lisäselvitys on tarpeen, tuomioistuin voi pyytää aikaisemman selvityksen täydentämistä tai muuta selvitystä.

Selvityksessä ja asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä saa ilmaista myös salassa pidettäviä tietoja soveltaen, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja

oikeuksista annetun lain 18 §:n 1 momentissa, 19 §:ssä sekä 27 §:n 2-4 momentissa säädetään.” (HTL 1983/361 § 16 §).

Tuomioistuimen harkintavaltaa olosuhdeselvityksen tarpeellisuudesta on lisätty. Ennen uudistusta 16 §:n 1 momentin mukaan selvitys tuli hankkia, mikäli ei ollut ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemiseksi.

4.5.3 Selvityksentekijän kuuleminen suullisesti

Hallituksen esityksessä (88/2018,2.2.3) ehdotettiin säännöstä, jonka nojalla selvityksentekijä voitaisiin kutsua kuultavaksi suullisesti. Aiemmin selvityksentekijää on voitu kuulla asiassa todistajana. Muutos korostaisi sitä, että selvityksentekijä ei edusta käsittelyssä kumpaakaan osapuolta, vaan tuo lapsen näkökulman tuomioistuimen tietoon. (88/2018,2.2.3.)

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uusi 16a § koskien selvityksentekijän kuulemistä suullisesti;

”Tuomioistuimen on kutsuttava 16 §:ssä tarkoitetun selvityksen tekijä kuultavaksi tuomioistuimessa suullisesti, jos:

1) tuomioistuin katsoo sen lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi; tai

2) asiaan osallinen sitä pyytää eikä kuuleminen ole selvästi tarpeetonta.

Selvityksen tekijän kutsumiseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 ja 42 §:ssä säädetään asiantuntijan kutumisesta.” (HTL 1983/361 § 14 a).

5 Tutkimusmenetelmä

Teemahaastattelussa tutkimuskysymykset jaetaan teemoihin. Kaikilta haastateltavilta ei kysytä samoja kysymyksiä samassa järjestyksessä, vaan ennalta mietityt teemat ja niihin liittyvät kysymykset ohjaavat haastattelun kulkua. Teemahaastattelussa on mahdollista esittää syventäviä kysymyksiä perustuen haastateltavan vastaukseen.

Tuomen (2018) mukaan teemahaastattelussa ei ole kiveen kirjoitettu, että kaikille haastateltaville tulisi esittää kaikki samat ennalta suunnitellut kysymykset, vaan yhdenmukaisuuden vaatimus vaihtelee tutkimuksesta ja sen luonteesta riippuen (Tuomi 2018, 3 luku).

Kaikki valitut teemat käydään jokaisen haastateltavan kanssa läpi, mutta eri teemojen käsittelyn laajuus haastateltavien välillä saattaa vaihdella esimerkiksi sen mukaan, mihin teemaan liittyen haastateltavalla on eniten kerrottavaa. Valitut haastatteluteemat perustuvat tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, eli siihen, mitä aiheesta jo tiedetään.

Kerätystä aineistosta tehdään sisällönanalyysi. Sisällön analyysi voidaan ymmärtää väljänä teoreettisena viitekehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin, sekä

myös yksittäisenä metodina. Tämän vuoksi sisällön analyysia voidaan siis käyttää monenlaisissa tutkimuksissa.

Tuomen (2018) mukaan sisällönanalyysi on menetelmänä sellainen, jolla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistettynä. Sisällönanalyysia ei voida sellaisenaan pitää tutkimuksen tuloksena, vaan aineistosta tulisi pystyä tekemään järjestelyn jälkeen johtopäätöksiä. (Tuomi 2018, luku 4.)

Aineisto voidaan esimerkiksi jakaa erilaisiin vastaustyyppisiin teemojen sisällä, ja näiden teemojen sisällä etsitään aineistosta yhteneväisyyksiä tai eriävyyksiä, joista voidaan tiivistää yleistyksiä.

Tuomi (2018) toteaa, että yksittäisessä laadullisessa tutkimuksessa täytyy kyetä arvioimaan tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa nousee esiin ensinnäkin kysymykset objektiivisuudesta ja totuudesta (Tuomi 2018, 6 luku).

Laadullista tutkimusta tehdessä tulee kiinnittää huomiota havaintojen luotettavuuteen sekä haastattelijan puolueettomuuteen. Puolueettomuutta voidaan arvioida esimerkiksi aineistosta johtopäätöksiä tehtäessä: vaikuttaako tutkimuksen tekijän omat ajatukset tulkintaan, vai pyrkiikö tutkija ymmärtämään haastateltavaa itsenänsä siten, että hän luopuu omista ennakkokuvitelmistaan.

Tutkittaessa lakiuudistusta ja sen vaikutuksia jälkikäteisesti tulee huomiota kiinnittää siihen, kuinka pitkään laki on ollut voimassa. Kaikkiin tutkimuskysymyksiin ei välttämättä saada kattavia vastauksia, mikäli haastateltavalle ei ole kertynyt käytännön kokemusta pykälän soveltamisesta. Laki on ollut voimassa haastatteluajankohtien aikaan noin 11-12 kuukautta. Mikäli laki olisi ollut pidempään voimassa ennen haastattelujen toteuttamista, voisi haastateltavilla olla lainkohtien soveltamisesta enemmän kokemusta ja vastaukset saattaisivat olla kattavampia.

5.1 Tutkimuksen toteutus ja tulokset

Kaikkien haastateltavien kanssa käytiin samat teemat läpi. Haastateltaville esitettiin kuhunkin teemaan liittyviä kysymyksiä. Haastateltaville ei esitetty kaikkia samoja kysymyksiä samassa järjestyksessä, vaan toisille esitettiin kysymyksiä joita toisille ei esitetty. Käräjätuomareita haastateltiin yhteensä seitsemää, joista kolme etäyhteyden välityksellä, ja neljä kasvotusten. Haastateltavat valikoituivat Varsinais-Suomen sekä Pirkanmaan käräjäoikeuksista. Haastateltaville lähetettiin haastattelurunko ennakkoon vain pyydettyinä. Haastattelurunkoa ennakkoon pyysi yksi käräjätuomari. Haastattelut tehtiin anonyymisti. Haastattelunauhoitteet on litteroitu yleiskielisesti, sekä litteroinneista on poistettu täytesanoja.

Haastatteluteemoja oli kuusi; 1.) Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen, 2.) oikeudenkäyntien nopeuttaminen, 3.) lapsen osallisuuden vahvistaminen, 4.) sopimusten alan laajentaminen, 5.) huoltajan velvollisuudet ja oikeudet sekä 6.) uudistus kokonaisuutena.

Joidenkin lainkohtien osalta haastateltavat olivat erimielisiä siitä, että mitkä uudistukset ovat hyviä ja mitkä taas eivät ole niin tärkeitä. Osa haastateltavista myös kertoi, että eivät usko tulevansa käyttäneeksi jotain tiettyä pykälää laisinkaan tai tulevansa käyttämään sitä hyvin vähän. Kysyttäessä kunkin teeman kohdalla, että miten muutos on vaikuttanut ja miten arvioit sen vaikuttavan jatkossa, haastateltavat toivat samankaltaisia asioita esiin, mutta osaltaan esiin tuli myös eriäviä mielipiteitä ja näkemyksiä. Jokaisen teeman lopussa haastateltavalta on kysytty, mitä mieltä tämä teemaa koskevista muutoksista on, mikäli mielipide ei muutoin jo tullut vastauksista esille.

Seuraavassa osiossa käydään läpi tutkimustuloksia teemoittain. Jokaisen teeman osalta näkyviin on tuotu kattavasti osia tutkimusaineistosta.

Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen

Ensimmäisenä haastatteluteemana oli tapaamisoikeus ja vuoroasuminen, jossa käsiteltiin uudistuneita lainkohtia koskien lapsen oikeutta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa (9C §), tuettuja ja valvottuja tapaamisia sekä valvottuja vaihtoja (9B §), tapaamisoikeuden turvaamiseksi asetettavaa uhkasakkoa (9D §) sekä vuoroasumista (7 §, 7 B §, 9 § & 9 A §).

1 lapsen oikeus tavata erityisen läheistä henkilöä (1 liitteen 1 kysymys)

Keskusteltaessa haastateltavien kanssa lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa, selvisi että tuomarit toivoisivat kynnyksen tällaisen tapaamisoikeuden myöntämiselle pysyvän korkealla. Tapaamisoikeuden myöntämisen kriteerinä erityisen läheiselle henkilölle pidettiin esimerkiksi suhteen erityisyyttä sekä sitä, että lapsi on asunut tämän henkilön kanssa samassa taloudessa. Tapaamisoikeuden vahvistaminen esimerkiksi sukulaiselle ilman erityistä perustetta ei siis tule kyseeseen.

”Sanoisin kyllä, että se kynnys (tapaamisoikeuden myöntämiselle muulle henkilölle kuin vanhemmalle) on korkea, mutta en ole myöskään joutunut hylkäämään, eli en ole joutunut arvioimaan milloin se kynnys ylittyisi ja milloin se ei ylity.”
(Haastateltava C.)

”Ihan tällaisiin tilanteisiin, että isovanhemmat saisivat automaattisesti tällaisen tapaamisoikeuden tai joku kummitäti tai kummitäti tai muu, niin sellaiseen sitä ei ole tarkoitettu, ainakaan sen hallituksen esityksen mukaan.”
(Haastateltava B.)

”Mulla taitaa vasta yksi sellainen olla ollut käsittelyssä ja kyllä siinä varmaan tärkein edellytys on se, että se suhde on jollain tavalla kiinteä. Helpoimmin se

nyt varmaan tulee sukulaissuhteella osoitettua, jos on vaikka isovanhempi. Ja varmaankin se, että se ei ole kovin lyhytaikainen se tausta siinä sillä suhteella, minä pitäisin sitä merkityksellisimpinä. Tietenkin nyt ne varmaan ovat läheisiä ihmisiä, jos tällainen hakemus laitetaan, että se ei ole se asia mistä riitaa olisi, että se henkilö on sellainen, joka on ollut ja tulee olemaan sen lapsen elämässä. Se on mielestäni se mikä on merkittävä. Tulee olla läheinen ja tarpeellinen henkilö sille lapselle. Niitä ei tosiaan ole niin paljon vielä tullut, että olisi tähän problematiikkaan perehtynyt.” (Haastateltava D.)

Haastateltavat E ja F nostivat esiin kysymyksen oikeudenkäyntikuluista ja kuluvastuusta sellaisessa tilanteessa, jossa tapaamisoikeutta vaatii muu kuin lapsen vanhempi.

”Siinä tämä kulupuolikin tulee vähän ongelmalliseksi, että kun siinä pystyy myös oikeudenkäyntikuluja aiheuttamaan. Kun hakemusasioissa menee siten että kukin vastaa itse kuluistaan, niin siinä joutuu miettimään ehkä jossain kohtaan niitä oikeudenkäyntikuluja eli erityistä syytä kuluvastuunkin korvaamiseen. Se on niin monitahoinen ongelma ja tästä syystä on hyvä, että niitä (hakemuksia) ei kovin paljoa ole sitten ainakaan intouduttu laittamaan vireille.” (Haastateltava E.)

”Normaalistihan näissä lapsiasioissa on se OK 21 § 2, eli partit kärsii kulunsa itse, ellei ole erityistä syytä sitten määrätä niistä oikeudenkäyntikuluista. Tuo tietenkään vähän herättää kysymyksiä, että meneekö se näissäkin (erityisen läheisen henkilön tapaamisoikeushakemus) ihan samalla sapluunalla, eli lapsiasioissaan vahva pääsääntö on niin, että kumpikin kärsii kulunsa ja sitten jos on sellaisia toistuvia selvästi perusteettomia hakemuksia lähinnä kiusantekomiellessä, niin niissä voi sitten kuluvastuu tulla. Tämä ehkä hakee vähän uomaansa, että onko se samanlainen se kuluvastuu käytännössä vai ei. Se on minusta vähän eri asia, että kun vanhempien välinen riita on heidän yhteisestä lapsestaan ja kun sitten taas tulee joku muu henkilö, joka ei ole lapsen vanhempi, niin pitäisikö sen näkyä tässä kuluvastuussa jollakin lailla.” (Haastateltava E.)

Kokemusta lainkohdan soveltamisesta on melko vähän, vaikka haastateltavien mukaan hakemuksia tapaamisoikeuden saamiseksi läheiselle henkilölle odotettiin tulevan enemmän. Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa haastattelujen aikana selvisi, että tällainen tapaamisoikeus on vahvistettu vain kerran. Tapaamisoikeus vahvistettiin henkilölle, jonka kanssa lapsi oli asunut. Vaikka kynnys tapaamisoikeuden määrittämiseksi on korkealla, uudistusta pidettiin hyvänä, sillä aikaisemmin muulla kuin lapsen vanhemmalla ei ole ollut mahdollisuutta saada tapaamisoikeutta.

”Kyllä sellaisiakin tilanteita tosiaan voisi hyvinkin tulla, että esimerkiksi tosiaan on joku sellainen läheinen henkilö kenelle ei aikaisemmin ole voitu tapaamisoikeutta vahvistaa, missä se voikin ollakin ihan paikallaan. Että vaikka ei sellaisiakaan ole vielä osunut vastaan niin en ollenkaan sano, etteikö se saattaisi paikkaansa puolustaa tällainen mahdollisuus.” (Haastateltava A.)

Haastateltava E on kertonut, että hän vastusti uudistusta siksi, että odotti hakemuksia tulevan paljon. Myös haastateltava B on kertonut, että hakemuksia tapaamisoikeuden saamiseksi erityisen läheiselle henkilölle odotettiin saapuvan huomattavasti enemmän kuin niitä tosiasiallisesti saapui.

”Lain valmisteluvaiheessa taisin vähän vastustaa tällaisen ottamisesta siihen lakiin, mutta onneksi se on pysynyt sitten vähäisenä. Ajattelin, että jos kaikki isovanhemmat rupeavat hakemaan sitä ja sitten joudutaan täällä mieltä pahoittamaan siitä, että ei ole riittävän läheinen lapsenlapsellensa niin se on aina vähän semmoista tymepeätä. (Haastateltava E.)

”On se minusta hyvä, että sellainen on olemassa ja ehkä aika hyvin nyt avustajarintamalla se on sisäistetty, että ei ihan ilmoitusasiana näitä saa vaan tosiaan se kynnys on sitten korkealla, että se määrättäisiin.” Haastateltava F.)

2 tuetut ja valvotut tapaamiset ja valvotut vaihdot (1 liitteen 2 kysymys)

Tuetuista ja valvotuista tapaamisista sekä valvotuista vaihdoista keskusteltaessa osa tuomareista on todennut, että pykälä vastaa jo aiemmin noudatettua oikeuskäytäntöä.

”Minun mielestäni se ei ole vaikuttanut juuri mitenkään. Mielestäni se kirjattiin sinne uudeksi säännökseksi ja pitäisi vastata ihan sitä mitä täällä on aikaisemminkin tehty, ainakin itse. Että ei siihen niin kun minun mielestäni tullut mitään sellaista uutta. Se vastaa sitä mitä aikaisemminkin on noudatettu.” (Haastateltava A.)

”En ole huomannut, että niiden käytöstä olisi tullut varsinaisesti mitään muutosta. Pitkälti tehdään samalla tavalla kuin ennemminkin. Tämä taisi olla yksi niistä uudistuksista, jotka vahvistavat sitä vallitsevaa oikeustilaa eikä siihen silloin tullut kuin selkeyttä.” (Haastateltava D.)

Toiset ovat todenneet olevansa sitä mieltä, että edellytykset valvottujen tapaamisten määräämiseksi ovat lain uudistuksen myötä korkeammalla kuin aiemmin. Tämä tarkoittaa sitä, että ensisijaisesti tulisi määrätä tuettu tapaaminen, kun taas valvotun tapaamisen määräämisen edellytyksenä tulisi olla todellinen uhka, esimerkiksi lapsikaappauksen uhka. Asiasta lakiin kirjaaminen sekä kattavat esityöt, joihin voi viitata, ovat haastateltavien kertoman mukaan tehnyt määräysten antamisesta helpompaa ja ne antavat ratkaisulle erilaisen painoarvon kuin aiemmin.

”No minulla ihan konkreettisesti se on vaikuttanut sillä tavalla, että kun on tuoreet esityöt niin niihin voi viitata ja sitten kun se on nimenomaisesti siellä kerrottu, että millä edellytyksillä, niin se on nyt helpompaa lisätä se perusteluihin ja keskusteluttaa. Jos vaikka käytäisiin sovintoneuvotteluita, niin että se ei tavallaan ole sellainen automaatio tavallaan, vaan että siellä pitää olla perusteet sille, että miksi se lapsi ei voi tavata vanhempansa ihan vapaasti. Noiden esitöiden myötä minun mielestäni edellytykset valvotuille tapaamisille on noussut. Tuettuja tapaamisia minun mielestäni painotetaan siellä esitöissä ja niitä minä nyt olen ratkaisukäytännössä vuoden noudattanut, eli ensisijaisesti

tuettuja tapaamisia ja jos ne ovat valvottuja niin sitten täytyy olla jo joku lapsikaappauksen uhka tai sellainen joku vakava vaara lapsen hyvinvoinnille jollain perusteella. Valvottu ei ole vaan silloin kun halutaan tarkastella sitä, että pysyykö se vanhempi niin kun huolehtimaan lapsesta, siihen riittää tuettu tapaaminen.” (Haastateltava C.)

”Se pitää olla perusteltu se syy (valvotun tapaamisen määräämiselle), ennen jotenkin minun mielestäni turhan helposti aina määrättiin vaan se valvottu tapaaminen, että ei edes mietitty niitä toisia vaihtoehtoja. Kyllä minä olen pyrkinyt ihan salityöskentelyssä siihen, että jos vaaditaan valvottuja, niin vaadin tosi tarkkoja perusteluita. Sanon, että ne perustelut pitäisi lähteä siitä, että miksi valvottu vaihto ei riitä ja jos on hyvät perustelut sille, että se ei riitä, niin miksi tuettu tapaaminen ei riitä. Että tavallaan kääntää sen asian niin, että lähdetään sieltä matalammasta rajoittimesta ylöspäin, eikä niin että aina vaan suoraan se valvottu tapaaminen. Minä olen käyttänyt sitä tosi paljon hyväkseni, ja käyttänyt siten, että lainsäätäjänkin on halunnut tuoda esiin tavallaan tämän portaisuuden.” (Haastateltava E.)

Haastatteluissa tuli esiin myös sellainen näkökulma, että ennen lapsenhuoltolain uudistusta lastenvalvojat eivät kovin helposti olisivat uskaltaneet suositella valvottuja ja tuettuja tapaamisia tai vaihtoja, koska siitä ei ollut säädetty laissa.

”Tässähän on sellainen muutos tietysti siihen aikaisempaan, että lähtökohtaisesti aikaisemmin tällaista tuettua tai valvottua tapaamista ei voitu määrätä kuin kärjäoikeudessa. Eli lastenvalvojat katsoivat, että he eivät välttämättä voi tällaista määrätä, mutta nyt kun se on siellä laissa sanottu, niin myös lastenvalvoja voi tällaisen tuetun tai valvotun tapaamisen vahvistaa. Se ei ole enää mitenkään siihen sidottu, että se olisi kärjätuomarin tehtävä.” (Haastateltava B.)

3. Uhkasakko (1 liitteen 3 kysymys)

Uhkasakkoa koskien haastateltavien vastaukset olivat jokseenkin eriäviä. Yhden haastatellun mielestä uhkasakon määrääminen ei sovi perustepäätökseen. Tämä mielipide perustuu siihen, että sellaisen tapaamisoikeuspäätöksen vahvistaminen, johon sakon uhka täytyy lisätä, ei ole tarkoituksenmukaista laisinkaan, vaan tulisi päästä sellaiseen tapaamisoikeusratkaisuun, jonka toteutumiselle on tosiasiaassa olemassa edellytykset.

”Minä en ole ihan varma, että mahtaakohan se kuinka hyvin sopia näihin peruspäätöksiin jo. Jotenkin tuntuu vähän semmoiselta, että jos se tapaamisoikeus minkä minä menen määräämään, tuntuu niin epätodennäköiseltä, että sitä kukaan noudattaa, niin sitten minä kummastelen, että miksi semmoinen tapaamisoikeusmääräys pitäisi antaa ylipäätään. Että kyllä minä sitten ajattelisin, että pitäisi miettiä enemmän, että kuinka ne tapaamiset järjestetään, jotta ne oikeasti voisi sitten tosiasiaassa tapahtua. Että kyllä lopputulos pitäisi olla sen tyyppinen, että siihen nyt ainakin parhaat edellytykset olisi, että sitä myös noudatetaan. Ei ole vielä tullut vastaan sellaista asiaa missä minun mielestäni se jotenkin sopisi siihen.” (Haastateltava A.)

Toisen mielestä taas uhkasakon asettamismahdollisuus on hyvä sellaisissa tilanteissa, jossa vanhempien tapaamisoikeusriita on päässyt kroonistumaan ja toinen vanhemmista yrittää toistuvasti estää tapaamisten toteutumista. Useimmat haastateltavista kokevat, että mahdollisuus vaatia uhkasakkoa on hyvä lisäys lakiin, mutta toivovat sen käytön jäävän vähälle.

”Tavallaan sellainen tilanne, jossa näkee, että se on kroonistunut se riita ja ne (vanhemmat) on vaikka olleet jo jonkun kierroksen täällä käräjäoikeudessa tai se on niin vahvaa se toisen vanhemman pyrkimys estää sitä yhteydenpitoa, niin minun mielestäni se on ihan hyvä lisä, että se vaihtoehto on, mutta luulen, ja toivon, että konkreettisesti se jää aika vähälle käytölle.” (Haastateltava C.)

”Käsittääkseni niitä tosi vähän nyt on esitetty, että niitä määrättäisiin. Minä olen kuullut yksittäisestä tapauksesta missä tuomari on tällaista laittanut siihen perustepäätökseen. Mielestäni ihan ok uudistus, koska on tilanteita historiallisesti ollut minullakin, jossa on tiedossa ollut jo perustepäätöstä tehtäessä, että tulee ongelmia sen noudattamisessa. Eli ihan hyvä että sellainen mahdollisuus siellä on, mutta tässäkin tapauksessa ihan hyvä, että sitä ei ole otettu mitenkään tällaiseksi säännönmukaiseksi menettelyksi, että sellaista vaadittaisiin, että se on nimenomaan kanssa sellaisiin ääritilanteisiin mitä ei oikein muuten pystytä hallitsemaan.” (Haastateltava G.)

Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa on ollut joitakin tilanteita, jossa asianosainen on vaatinut uhkasakkoa, mutta vaatimuksesta on luovuttu käsittelyn myöhemmässä vaiheessa. Haastateluissa esiin nousi myös se, että vanhemmat saattavat kiusantekotarkoituksessa vaatia uhkasakkoa, vaikka mikään aiemman perusteella ei viittaisi siihen, että toinen vanhempi yrittäisi estää tapaamiset.

”Minulla ei ole ollut yhtään sellaista asiaa, jossa se (uhkasakko) olisi tullut ratkaista tuomiolla tai päätöksessä jo. Minulla on ollut sellaisia hakemuksia, jossa sitä on vaadittu ja sitten kun on menty valmisteluistuntoon tai pääkäsitelyyn niin vanhempi on siitä kuitenkin luopunut. Mutta se jää vielä nyt nähtäväksi, kuinka laaja siitä käyttöalasta tulee” (Haastateltava B.)

4. Vuoroasuminen (1 liitteen 4 kysymys)

Vuoroasumisesta nousi esiin, että useissa hakemuksissa yhä edelleen haetaan niin laajaa tapaamisoikeutta, että vuoroasuminen käytännössä onnistuu. Tällaisissa tilanteissa joka kerta keskusteltavaksi tulee, että vahvistetaanko vuoroasuminen vai vahvistetaanko se tapaamisoikeutena. Useat haastatellut ovat kertoneet, että asianosaiset ovat useimmiten halunneet vahvistaa laajan tapaamisoikeuden vuoroasumisen sijasta. Sillä saattaa olla jotain merkitystä, että vaikka vuoroasuminen vahvistettaisiin, pitäisi edelleen määrätä lapsen pääasiallinen kotipaikka. Haastateltavat ovat tuoneet esille, että avustajille ja asianosaisille on ollut melko yhdentekevää, että puhutaanko vuoroasumisesta vai tapaamisoikeudesta.

”Sillä on ollut ehkä lähinnä vaan se vaikutus, että sitten joka kerta keskustellaan, onko sillä nyt sitten joku merkitys, että vahvistetaanko se

tapaamisoikeutena niin kuin entiseen tapaan vai vuoroasumisena, koska kuitenkin edelleenkin se pääasiallinen koti, eli siis vaikkapa, jos se vaikuttaa kotikuntaan niin täytyy määrätä. Ei se oikeastaan muuta sitä voimassa olevaa tilannetta juuri miksiäkään. Yhtään vuoroasumista en ole vahvistanut, eikä ole vaadittukaan, koska kaikki ovat tahtoneet, että se toteutetaan sen laajan tapaamisoikeuden kautta. Minulla on sellainen tunne, että tämä on lähinnä tällainen sinne lastenvalvojalle sopiva, ehkä sellainen, että sitä vuoroasumissanaa saa käyttää siinä. Se voi helpottaa sitä sopimuksen tekemistä sitten vanhempien kanssa, että siinä oikeasti kerrotaan, että se on vuoroasumista, eikä että asuu jossain ja sitten tapaa toista. Mutta sitten ne asiat, jotka tänne asti tulee, niin niillä on kuitenkin avustajat ja he tietävät, mistä siinä on kysymys niin se ei ole ehkä niin tarpeellinen tällainen sen asian kauniimmin sanominen jotenkin.” (Haastateltava A.)

Tapaamisoikeussopimuksen tekeminen voi myös olla tavallaan helpompaa sen vuoksi, että myös niissä tilanteissa, joissa asuminen jakautuu puoliksi tai melkein puoliksi, tulee useissa tapauksissa sellaisia loma-aikoja, jolloin jonkinlainen tapaamisoikeussopimus tulisi myös tehtäväksi.

”Säännölliset tapaamiset voisikin mennä luontevasti sen vuoroasumisen mukaan, mutta kuitenkin joka tapauksessa siellä on aina niitä loma- ja pyhäaikoja ja tällaisia tapaamisia, jotka poikkeavat siitä säännöllisestä rytmistä. Vuoroasumistapauksissakin, siis paljoissa tapauksissa missä tosiasiaassa asutaan vuorotellen vanhempien luona, niin siellä on monesti vähintään jostain kesäajoista tällaisia pitempiä aikoja, jolloin ollaan toisen vanhemman luona. Niistä sitten kuitenkin taas tehtäisiin jonkun kaltaisia tapaamisoikeusmääräyksiä.” (Haastateltava A.)

Haastatteluissa selvisi myös, että avustajat ihmettelevät vuoroasumisen ja tapaamisoikeusmääräyksen konkreettista eroa. Esiin tuli, että avustajat saattavat myös olla hyvin tottuneita kirjoittamaan vaatimuksensa tapaamisoikeushakemuksen muodossa ja tämä voisi olla yksi syistä miksi vuoroasumisia ei juurikaan ole haettu. Toinen syy sille, miksi vuoroasumishakemuksia ei juurikaan ole tullut voisi olla se, että useimmilla vanhemmilla, jotka asiansa käräjäoikeuteen asti tuovat, on avustajat, eikä tämän vuoksi vuoroasumissan käytöllä ole samantyyppistä merkitystä, kun silloin kun asiasta sovitaan lastenvalvojan luona.

”Minä luulen, että kuitenkin nuo avustajatkin saattavat olla vaan tottunut tavallaan tietyllä tavalla kirjoittamaan sen vaatimusrimpsunsa, että se perustuu nimenomaan siihen tapaamisoikeuteen eikä nyt sitten näissäkään tilanteissa missä lähdetään vaatimaan sitä, että tosiasiaassa aika lailla puoliksi asutaan, niin vaadittaisiin sitä vuoroasumista.” (Haastateltava A.)

Haastateltavat B, D ja F ovat tuoneet esiin, että konkreettinen ero vuoroasumisen ja laajan tapaamisoikeusmääräyksen välillä on erilaisten etuuksien määräytyminen. Haastateltava D on tuonut esiin tilanteen, jossa oikeudenkäynti on koskenut nimenomaan sitä, kumman vanhemman luokse lapsen kirjat tulisi laittaa.

”Minulla on sellainen yksi lastenhuoltoasia missä vanhemmat ovat yhtä mieltä vuoroasumisesta, mutta oikeudenkäynnin kohde on se, että kumman luona on kirjat eli kumman luona lapsi asuu, että tämä on minun mielestäni vähän tarpeeton oikeudenkäynti ja kyse on mielestäni ollut siitä, että kumpi saa kelan etuudet ja kumpi saa oikeuden määrätä mitä vaatteita lapselle ostetaan ja miten lapsen rahaa käytetään. Toinen voi kokea sitten olevansa oikea vanhempi, kun kirjat laitetaan hänelle. Tämä on ihan uudenlainen oikeudenkäynti mihin minäkin joudun ja se vaikutti vähän turhalta, mutta sain sen juuri sovitteluun ihan tässä lähiaikoina. Tässä tulee tällainen ihan uusi seikka mistä ruvetaan riitelemään, että sillä on merkitystä missä ns. kirjat on, niin se on minun mielestä vähän turhaa. Sikäli omituista että ollaan niin sopuisissa väleissä, että pystytään vuoroasumiseen, niin sitten tällaisesta kuitenkin riidellään.” (Haastateltava D.)

”Sehän merkitys sillä tosiaan on, että kun tässä perinteisessä laaja tapaamisoi-keuskuviossa sitä lähivanhempaa ei voida velvoittaa maksamaan elatusapua lapselle, mutta vuoroasumisessa on mahdollisuus siihen, että se, jonka luona lapsi on kirjoilla, maksaisi sille toiselle vanhemmalle elatusapua. Ei ole vielä yhtäkään sellaista tullut vastaan, ilmeisesti saattanut kollegoilla jokunen tapaus olla. Niissä vuoroasumisissa, kun ne nyt kuitenkin on ollut sitten sillä lailla aika sopuisiakin, niin ei välttämättä ole sitten tällaista virallista elatusmääräystä tehty vaan on tällaisilla hyvillä puheilla niin sanotusti sovittu, että miten se hoidetaan se lapsen elatus.” (Haastateltava F.)

Haastateltavat olivat melko yksimielisiä siitä, että vuoroasumisen kirjaamisella lakiin on enemmän merkitystä lastenvalvojien kannalta. Haastateltava B on kertonut, että lastenvalvojalta saadun tiedon mukaan valtaosa heidän tapauksistaan ovat vuoroasumista koskevia. Haastateltavien mukaan lastenvalvojalla asiasta sovittaessa sillä saattaa olla psykologisempi vaikutus vanhempiin, että voidaan puhua nimenomaan vuoroasumisesta.

Oikeudenkäyntien nopeuttaminen

Oikeudenkäyntien sujuvoittamista koskevassa teemassa kysymykset koskivat kirjallista menettelyä (14a §), käsittelyn joutuisuutta (14b §) sekä selvityksen hankkimista sosiaalilautakunnalta (16 §).

1 Kirjallinen menettely (1 liitteen 5 kysymys)

Haastateltavat A, B ja D ovat kertoneet, että Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa ei ole olemassa säännönmukaista tarkistuskäytäntöä siinä, että saapuvien lapsen huolto- tapaamisoi-keutta ja asumista koskevien hakemusten osalta tarkastettaisiin, onko kyseisten vanhempien samaa lasta koskeva asia ratkaistu jo aiemmin. Haastateltava C on kertonut, että hän tarkistaa väestötietojärjestelmäotteen asian vireilletulovaiheessa, josta näkyy, milloin asia on viimeksi ratkaistu. Haastateltavat A, B, C ja D ovat kertoneet, että useimmiten hakemuksen perusteluista selviää, mikäli asiaa on käsitelty aiemmin, tai aiempi ratkaisu saattaa olla hakemuksen liitteenä. Haastateltava F on kertonut, että lapsen huolto- tapaamisoi-keutta ja

asumista koskevista asioista melkein poikkeuksetta pyydetään vastapuolelta lausuma, jolloin lausumasta saattaa selvitä, että asiaa on käsitelty aikaisemmin.

”Ei (tarkisteta, onko kyseessä uusintahakemus), tämä on sellainen mitä me voitaisiin mieltä työtapana. Mutta minun mielestäni ei automaattisesti tarkasteta sitä siinä, että katsotaan vaan ne perusedellytykset, että esimerkiksi lapsella on kotipaikka täällä ja muuta, mutta aika usein siinä käy ilmi siinä hakemuksessa, että on edellinen päätös annettu tällöin ja tällöin, mutta viimeistään se tulee usein siellä vastausvaiheessa, eli siellä sitten se toinen vanhempi kertoo, että tämä asiaan on juuri ratkaistu ja sitten mietitään.” (Haastateltava B.)

”Ei sitä varsinaisesti tarkisteta, kyllä se sitten kun siihen tulee vastapuolelta lausuma, niin hän kertoo tämän asian, eli ei kyllä ihan suoraan tule hylätyksi.” (Haastateltava D.)

Haastateltavat E ja F ovat kertoneet, että Pirkanmaan käräjäoikeudessa riidattomat asiat menevät notaarien ratkaistavaksi. Haastateltava F on kertonut tietävänsä, että kirjaamossa tarkistetaan asianosaisten aikaisemmat vireillä olleet asiat järjestelmästä, joka tällä hetkellä on käytössä. Aikaisemmin käytössä olleesta järjestelmästä ratkaisuja ei hänen tietonsa mukaan välttämättä tarkisteta.

”Meillähän kaikki tulee kirjaamon kautta niin kirjaamohan tarkistaa toki, että onko aiemmin ollut juttuja vireillä mutta nythän tietysti sitten kun meillähän on aipa ollut kaksi vuotta näissä käytössä, että ne vanhemmat jututhan tietysti ovat siellä tuomaksessa, että minä en tiedä, ei varmaan tuomasta enää tarkisteta.” Haastateltava F.)

”Notaareiden pitäisi tunnistaa nämä mahdolliset kirjallisen menettelyn jutut, ja sehän on haastavaa, se on ihan totta.” (Haastateltava G.)

Haastateltava B on kertonut, että hänen tietojensa mukaan ainakin yksi hakemus on kirjallisessa menettelyssä hylätty ja yksi toinen harkittavana. Haastateltavien kertomuksista on noussut esille, että uutta pykälää on käytetty, ja tullaan käyttämään vanhempien toistuvien oikeudenkäyntien katkaisemiseksi. Haastateltava C on todennut toivovansa, että mahdollisuus hylätä hakemus kirjallisessa menettelyssä aiheuttaa sen, että hakemukset, joiden muutuskynnys ei ylity, jäävät kokonaan saapumatta.

”Meidän talossamme se on ehkä vakiintunut tällaisten kroonisesti jatkuvasti riitelevien vanhempien toiminnan pysäyttämiseksi, kun käräjätuomari on tutkinut asian paperit ja katsoo, että eihän tässä ole enää mitään järkeä. Aina olemassa sellaisia vanhempia, kun sitten yhteisten lasten asiat on täällä ratkaistu, niin ne valittavat aina hovioikeuteen ja kun hovioikeus on aisan ratkaissut niin jompikumpi pistää taas uudelleen täällä asian vireille. Eli he eivät koskaan hyväksy sitä asian tilaa vaan he aina pitää prosessia vireillä ja aina on oikeudenkäynti vireillä ja totta kai ne tutkitaan tästä eteenpäinkin siinä mielessä, että onko nyt jotain muutosta siihen vanhaan tuomioon nähden olosuhteissa tapahtunut. Jos on, niin otetaan täystutkintaan, mutta nyt ensimmäistä kertaa laki mahdollistaa sen, että jos näyttää siltä, että mitään muutosta siihen vanhaan tilanteeseen ei ole tullut, niin silloin voidaan todeta, että se

jätetään sitten tutkimatta, koska ei ole perusteita sille tämän pykälän perusteella” (Haastateltava B.)

”Luulen ja toivon, että se suurin vaikutus on se, että avustajat eivät saata tänne vireille sellaisia asioita, joissa ei ole mitään perää lähteä muuttamaan. Sitten tavallaan se uhkavaikutus on ehkä tärkein ja merkittävin, koska eihän ole tarkoitus, että tarvitaan tuomioistuinta minkään perheen kanssa tällaiseen jatkuvaan kanssakäymiseen tueksi. Lähtökohta pitää olla, että vanhemmat pystyvät sopimaan asioista ja jos ei pysty, niin tuomioistuin tekee sen ratkaisun ja sen puitteissa mennään. Ei yhteiskunnalla ole sellaisia resursseja, että aina kun halutaan suuntaan tai toiseen viilata, niin tarvittaisiin sitten taas koko koneisto liikkeelle. Eli minun mielestäni ihan hyvä lisä, mutta luulen että se uhkavaikutus on toivottavasti siinä se suurin vaikutus.” (Haastateltava C.)

Haastateltava E on ilmaissut pykälän käytön vaikeuden siinä mielessä, että vanhemmat onnistuvat tarvittaessa keksimään syitä sille, että asia pitäisi käsitellä uudelleen. Hän on todennut, että saattaa olla hyvin hankalaa varmistua vielä hakemusvaiheessa siitä, onko muutosedellytyksiä vai ei, kun lapsen etu on varmistettava ensisijaisesti.

Haastateltava F on todennut, että mikäli hakemuksen on lakimies tehnyt, on perusteita usein kirjattu hakemukseen sen verran auki, että uusi pykälä ei välttämättä oikein soveltuisi siihen. Hän on kertonut myös, että hän ei ole kuullut pykälää hyödynnettävän vielä kertaakaan Pirkanmaan kärjäoikeudessa.

”Ei minun käsittääkseni tuolla kyllä isoa merkitystä ole. En ole kuullut, että kukaan olisi tuolla perusteella meillä vielä hylännyt, mutta olisihan se mahdollista ja ei se huono pykälä ole kyllä, mutta ei semmoinen, että se joka päivä tai joka viikko olisi aktiivisessa käytössä, mutta aina hyvä olla olemassa, että näitä pykäläiä sitten tarvittaessa löytyy.” (Haastateltava F.)

Haastateltavat B, D ja G ovat todenneet, että pykälää ei ole tarkoitettu käytettäväksi säännönmukaisesti, vaan sellaisissa tilanteissa, kun samojen asianosaisten riitaa käsitellään oikeudessa toistuvasti.

”Uudistus, joka sinänsä on ihan perusteltu, mutta ei käytännössä varmaan ihan todellakaan usein käytettävä, mutta ei ole varmaan sellaiseksi tarkoitettukaan. Voisin kuvitella, että se on tarkoitettu sellaisiin patologisiin riitoihin, jotka menevät jatkuvasta kärjäoikeus, hovioikeus, korkein oikeus ja taas heti kärjäoikeus. Meilläkin on niitä historiallisesti joitakin ollut, niin ehkä se on sitten tarkoitettu sen tyyppisiin asioihin, ettei niitä voida tosiaan aina avata uudelleen.” (Haastateltava G.)

”Se on siis tarkoitettu juuri niitä varten, että kun tuntuu että asiassa ei ole mitään uutta tapahtunut mutta pidetään riitaa yllä vaan riidan vuoksi.” (Haastateltava B.)

2 Olosuhdeselvitys (1 liitteen 6 kysymys)

Lähes kaikki haastateltavat ovat kertoneet, että he ovat jo ennen lain uudistusta laittaneet olosuhdeselvityspyyntöön määräajan sekä yksilöityjä kysymyksiä ja myös selvityksen tilaamisen tarpeellisuutta on mietitty.

”Minä olen jo ennen lakimuutosta tehnyt nämä kaikki, eli aina yksilöin ne ja siinä on aina määräaika. Siellä on aina myös harkittu se, että tarvitaanko se väliaikaismääräys eli pääsääntöisesti jos on huoltoa koskeva riita niin olosuhdeselvitystä ei pitäisikään tilata vaan se koskee enemmänkin asumisia ja sitten tapaamisoikeuskysymyksiä.” (Haastateltava B.)

Haastateltava C on haastattelussa todennut, että olosuhdeselvityksen tilaamiseen liittyviä ratkaisuja on helpompi perustella, kun asiasta on kirjattu lakiin ja on olemassa tuoreet esityöt, joihin voi viitata.

”Olen jo aikaisemmin laittanut yksilöityjä kysymyksiä ja määräpäivän. Aikaisemmin olen myös määrännyt mitä täytyy kysyä, mutta hyväksynyt myös selvittäjän omat kysymykset ja yleensä onkin sitten kysynyt. Se mikä lainmuutoksen jälkeen on, on perustelut varsinkin, jos ollaan erimielisiä, joihin voi viitata siitä laista. Olen esimerkiksi pyytänyt selvitystä suppeana, vaikka asianosainen on vaatinut sen laajana.” (Haastateltava C.)

Haastateltava D on todennut, että olosuhdeselvityksen tilaamisesta lakiin kirjaaminen on palvelut sekä käräjäoikeuksia sekä sosiaalitoimea sekä vähentänyt mahdollista sosiaalitoimen turhaa liian laajaa selvittämistä.

”On se tietysti enemmän vielä kiinnittänyt huomiota siihen, että siellä valmisteluistunnossa mietitään ne seikat mistä sitä selvitystä erityisesti haluttaisiin. Onhan sitä ennenkin pohdittu mutta usein ne (selvitykset) on jäänyt sitten aika yleisluontoisiksi myös, mutta kyllä se on ihan ollut hyvä muistutus, että ne kysymykset tosiaan kannattaisi ihan muotoilla niin sieltä saisi sitten ihan oikeasti vastauksenkin. Se on ollut ihan hyvä, että se on otettu sinne lakiin. Ja toki sekin, että ei se aina ole tarpeellinen se selvitys, että ei se ole ihan automaatio, että aina vaivataan sosiaalitoimea niillä selvityksillä. Olen nähnyt sen sillä tavalla, että se varmaan vähentää sitä sosiaalitoimen työtäkin, jos me teemme oikein hyvät kysymykset ja he tietävät, että mihin vastata. Me saamme laadukkaamman asiakirjan ja heidänkään ei tarvitse tehdä sellaista ympärö-reää turhan laajaa selvitystä, että kyllä se varmaan palvelee ihan molempia.” (Haastateltava D.)

Haastateltava E on todennut, että kaikille ei ole ollut ennen lain muutosta selvää, että olosuhdeselvityksen tilaaminen ei ole pakollista.

”Lähtökohtaisesti aina me on sinne se määräaika laitettu ennenkin ja hyvä näin, en ymmärrä, että semmoista ei olisi ennen joku laittanut. Kysymyksiä on laitettu ennenkin ja mielestäni se ei ole ennenkään ollut niin ehdoton se pykälä, kuin jotkut väittävät. Kyllä me on harkintavaltaa aikaisemminkin jo

käytetty, että se tarpeellisuusarviointi on tehty joka kerta, eikä varmuuden vuoksi vaan lähetetty olosuhdeselvitykselle. Se oli mielestäni hyvä kirjaus lakiin, jotta se tulisi selkeämmin esille muillekin tahoille, että näin se on, että se ei ole pakollinen. Kun olen kuullut, että esimerkiksi Turun hovioikeuden mielestä se on ollut ehdoton pykälä ja näin on sitten tehty, että on lähetetty väkisin olosuhdeselvitykselle, vaikka kukaan ei sitä ole parteista esimerkiksi halunnut.” (Haastateltava E.)

Lapsen osallisuuden vahvistaminen

Lapsen osallisuuden vahvistamista koskevassa teemassa käsiteltiin uudistukset koskien lapsen kuulemista tuomioistuimessa (15a §), lapsen mielipiteen selvittämistä (11 §) sekä selvityksen tekijän kuulemista (16a §).

1 Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa (1 liitteen 7 kysymys)

Useimmat haastateltavista ovat todenneet olevansa edelleen sitä mieltä, että lasta tulisi kuulla olosuhdeselvityksen tekijöiden toimesta. Tätä mieltä olleet haastateltavat ovat ilmaisseet huolensa siitä, että lapsen kuuleminen oikeudessa saattaisi olla lapselle liian raskasta.

”Sanotaan nyt, että tällainen juristikohtaaminen täällä oikeustalolla voi olla lapselle aika vieraskin kokemus, vaikka sitä yrittäisi pehmentää. Lähtökohtaisesti se siis nähdäkseni pitäisi olla niin, että se (lapsen kuuleminen) menee sieltä olosuhdeselvityksen kautta. Toki yksittäistapauksissa se voidaan tehdä täällä ja se pitää sitten harkita aina kussakin tapauksessa” (Haastateltava B.)

”Siinä voi herkästi tulla lapselle sellainen olo, että hän voi tässä nyt valita tai että hän ratkaisee asian ja että hänellä olisi vastuu siitä. Ehkä kuitenkin parempi että lapsen kuulee joku muu, joka sitten kertoo tuomioistuimelle sen lapsen mielipiteen ja että mitä siellä on taustalla ja että miten suuri painoarvo sille mielipiteelle tulee antaa ja miksi.” (Haastateltava C.)

”Paras tapa on siinä olosuhdeselvityksen yhteydessä lapsen kuulemiselle. Näkemykseni on pyrkimys välttää sitä, että sitä lasta kuultaisiin tällä prosessin yhteydessä, ei se kovin useasti hänelle varmaan ole kovin eheyttävä kokemus, tai ainakaan stressitön.” (Haastateltava D.)

”Kyllä tästä keskusteltiin vuosi sitten syksyllä ennen tämän lain voimaantuloa meillä aika paljonkin, että mitäs tämä on, että ruvetaanko niitä lapsia sitten rajamaan tänne ihan joka toisessa jutussa, mutta kyllä me nyt sitten semmoisen linjaus siinä on otettu, että aika vahva pääsääntö olisi, että lapsen kuuleminen tapahtuu siinä olosuhdeselvityksessä.” (Haastateltava F.)

Haastateltava E on kertonut olevansa sitä mieltä, että lapsia voitaisiin kuulla käräjäoikeudessa enemmänkin, eikä hän näkisi sen mitenkään vahingoittavan lasta. Haastateltava G on kertonut, että hänen suhtautumisensa lapsen kuulemiseen oikeudessa ei ole enää yhtä kriittinen kuin ennen uudistetun lain voimaantuloa.

”No nyt on lainmuutoksen myötä huomannut, että olosuhdeselvityksissä tietysti sitä lapsen mielipidettä on helppo ja luonteva paikka selvittää ja joskus nyt on ollut tällaisia lauseita, että voin tulla tuomarille kertomaan, että miten haluaisin, vaikka tavata isääni tai äitiäni. Semmoisia lauseita, että sitä selkeästi kyllä sosiaalipuolella ainakin pystytään jo olosuhteista johtuen hyvinkin noudattamaan ja huomioimaan. En koe sitä mahdottomaksi, että kuultaisiin tuomioistuimessa enemmänkin lapsia. Tästähän on miljoona eri näkemystä kaikilla eri ihmisillä, että joidenkin mielestä se lapsi syvästi traumatisoituu ja haavoittuu jos se tuodaan tänne käräjäoikeuteen ja jotkut ovat sitten sitä mieltä, että mitäs tuossa. Olen ehkä enemmän sillä kannalla, että kyllä ne lapset tajuavat ja ymmärtävät. Tämä käräjäoikeus voi aikuisille olla pelottava paikka mutta miten ne osaisivat ne lapset pelätä, että tämä käräjäoikeus itsessään tekisi sen jotenkin niin kauhean pelottavaksi.” (Haastateltava E.)

”Kyllähän sillä sellainen sävymuutos ainakin on sillain lähtökohtaisesti sallivammin kuin mitä aikaisemmin teki. Minä olin ainakin aikaisemmin itse hyvinkin kriittinen lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa ja nyt sitten kuitenkin, kun sitä on tuotu esille ja tällä tavalla painotettu, niin sitten jos tosiaan sellaisia pyyntöjä tulee, niin suhtaudun niihin myönteisemmin kuin aikaisemmin. Toki aina mietin sitä tilannetta sitten, että mikä sen lapsen tilanne on, että onko se sitten hänen todellinen tahtonsa tulla kuulluksi vai onko se vanhemman tahto, että se lapsi tulee kertomaan sen vanhemman mielipiteen tänne oikeuteen.” (Haastateltava G.)

Haastateltavat G ja F ovat kertoneet lapsen kuulemisessa arvioitavaksi tulevan, että onko lapsen mielipide rehellisesti lapsen oma mielipide, vai onko mielipide syntynyt painostuksen johdosta. Haastateltava F on todennut tällaisen tilanteen olevan mahdollisesti vaikeasti tunnistettavissa, sekä kertonut kokevansa, että ammattitaitonsa ei välttämättä riitä tällaisen tilanteen tunnistamiseen. Myös haastateltava B on todennut olevansa sitä mieltä, että lasta ei tulisi kuulla oikeudessa, mikäli lapsen mielipide voidaan saada olosuhdeselvityksen kautta, sillä sosiaalityöntekijöillä on koulutuksensa johdosta todennäköisesti parempi kyky ja taito kohdata lapsia ja ottaa huomioon heidän kehitystasonsa, sekä lasta voidaan tavata kotona tai kodin omaisissa tiloissa, jossa on leluja.

”Minua vähän pelottaa se, että kun minä lapsen yhden kerran näen, ehkä sen puoli tuntia, jos minä teen johtopäätöksiä, niin onko ne oikean suuntaisia edes vai ihan väärää? Minä en voi tietää mitä kaikkea siellä taustalla on ja en välttämättä tunnista, että jos se lapsi on hyvin prepattu siellä sitten, kun joskushan tulee noissa olosuhdeselvityksissäkin sitten vanhemmilta tai avustajilta väitteitä, että sehän (lapsi) tuli sinne kuulemiseen jommankumman vanhemman luota, että se on sen takia sitten tietynlainen se mielipide. Minulla ei ole siihen kyllä ammattitaitoa ja varon kyllä tekemästä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä asiasta.” (Haastateltava F.)

Haastateltava F on kertonut, että Pirkanmaan käräjäoikeudessa vahva pääsääntö on, että lasta kuullaan olosuhdeselvityksessä. Hän on kertonut myös tietävänsä, että käräjäoikeuksien välillä on eroja siinä, miten matalalla tai korkealla kynnyksellä lapsia kuullaan. Esimerkkinä

sellaisesta käräjäoikeudesta, jossa lapsia kuullaan huomattavasti runsaammin ja melko vakiintuneesti, hän on maininnut Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden.

2 Lapsen mielipiteen selvittäminen (1 liitteen 9 kysymys)

Haastateltava E on kertonut, että pohdintaa on aiheuttanut se, että tulisiko lapsen mielipiteen selvittämistä varmistaa jotenkin sellaisissa asioissa, jossa huoltajat ovat yksimielisiä lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvissä kysymyksissä. Haastateltava A on kertonut olevansa sitä mieltä, että riidattomissa asioissa lasta ei tarvitsisi osallistaa asian käsittelyyn laisinkaan, mikäli ei jäisi epäilyä siitä, että ratkaisu on lapselle jollakin tavalla haitaksi.

”Mielestäni on hyvä, että lasta osallistetaan, tai otetaan ensinnäkin jotenkin huomioon, että ne vanhemmatkin tajuaisivat, että ei me puhuta niiden riidoista pelkästään täällä, vaan lapsesta ja se lapsi on tässä keskiössä. Mielestäni on hyvä, että sitä on korostettu tässä uudessa laissa. No sitten se aiheuttaa tietysti ihan teknisiä käytännön ongelmia aika paljon, koska esimerkiksi meilläkin varmasti suuri osa riidattomana menee tuolta kanslioista lävitse, niin miten niissä riidattomissa asioissa, jos on vaikka yhteisen avioerohakemuksen yhteydessä esitetty, että on näin ja näin, niin lähdetäänkö sitä selvittämään ja kuinka, että onko se lapsen mielipide selvitetty. Sellaisessahan se aiheuttaa ja on aiheuttanut pohdintaa siitä, että miten varmistutaan ja saadaan tietoon se ja saatetaan tietoon se, että sitä lapsenkin mielipidettäkin pitäisi tiedustella ja keskustella lapsen kanssa.” (Haastateltava E.)

”Sellaisissa asioissa, jotka ovat nyt oikeasti riidattomia ja näyttää selvältä, että se ei nyt ainakaan voi olla sen lapsen kannalta turmiollinen se ratkaisu, niin en tiedä minkä tähden häntä tarvitsisi niihin aikuisten välisiin asioihin sitten ryhtyä kaikissa käännteissä sotkemaan. Mielestäni hänellä ei ole tarvetta olla osallisena välttämättä joka ainoassa tämän tyyppisessä asiassa, mutta valitettavasti hän nyt kyllä vähän joutuu sitten, kun jos se asia jollain tavalla on vähän riitaisempi, niin sittenhän sitä ei kyllä oikein kykene välttämään ja hyvä se on tietysti häntäkin kuulostella” (Haastateltava A.)

Haastateltava E on nostanut esiin pykälän hankaluuden siinä mielessä, että vaikka lapsen mielipide olisi selvitetty huoltajien toimesta, ei voida tietää millaisessa tilanteessa ja millä tavoin mielipidettä on lapselta kysytty. Myös haastateltava D on tuonut esiin samanlaisen näkökulman.

Ajatushan tietysti on taas kaunis, mutta kun monesti nämä meidänkään asiakkaamme eivät toimi ehkä niin kirkasotsaisen nättisti, niin kuin lainsäätäjät ajattelee, että nättisti lapsen kanssa keskustellaan. Se on hankala juttu, kun jotkut vanhemmat ovat sitä mieltä, että tämmöisistä asioista ei missään nimessä saa keskustella ja toinen vanhemmista sitten, että minä olen kertonut, että sinä sika olet minut tänne taas haastanut. Me emme voi vaikuttaa siihen, että millä tyyllillä vanhemmat lastensa kanssa on ja elää, mutta on sen takia hyvä, että se kuitenkin niin kun tämmöisenä tavoitenormina kuitenkin on siellä olemassa, että lasta nimenomaisesti pitäisi huomioida näissä asioissa” (Haastateltava E.)

”Useimmiten se on niin että vanhemmat korostavat liikaa sitä lapsen mielipidettä, että se lapsi on vielä sen ikäinen, että hän tietenkin vastaa niin kuin hän olettaa hänen haluavan vastattavan. Silloin se on tietenkin mielestäni vähän ongelmallinen, kun siinä tuodaan esiin siinä laissa sellaista näkemystä, että sen lapsen mielipiteen pitäisi olla entistä tärkeämpi, mutta kun se ei ole ihan niin yksinkertainen asia.” (Haastateltava D.)

Haastateltavat E ja F ovat kertoneet, että vaikka uudistuksen jälkeen lapsen mielipide on selvittävää huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa, ei mielipiteen painoarvo asian ratkaisussa juurikaan ole muuttunut.

”En tiedä onko se painoarvo (lapsen mielipiteen) muuttunut, mutta se että huolehditaan siitä, että sitä on selvitetty ja kuultu ja tehty, niin se minun mielestäni on muuttunut. Kyllähän varmaan ennenkin siitä on keskusteltu, että oletko puhuneet lapsen kanssa, että olette täällä tänään taikka jotakin tällaista. Nyt se on enemmän juuri sääntö kuin poikkeus, että siinä mielessä se on muuttanut kyllä, mutta eihän se siihen ratkaisuun muutosta itsessään tuo koska se lapsi ei päättä siitä. Voisihan se jossain tapauksessa vahventaa näkemystä, että tämä menee näin taikka noin, mutta se on sitten niin hienosyistä ja sen on monesti sitten nähnyt jo etukäteenkin, että ennen sitä lapsen kuulemistakin on ajatus siitä, että miten tämä asia nyt menee, mutta että onhan se saattanut vahventaa sitä näkemystä.” (Haastateltava E.)

”Siinä mielipiteen analysoinnissa on menty vähän pidemmälle, että ei pelkäättä se mielipide, että mikä sen mielipiteen lopputulema on, vaan sitten sitä vähän analysoidaan sitten enemmän, että onko se järkipäinen se mielipide, mihin se perustuu ja tällaista arviointia sitten siinä ja minkälainen painoarvo sille sitten voidaan antaa siinä ratkaisussa.” (Haastateltava F.)

2 Selvityksentekijän kuuleminen (1 liitteen 8 kysymys)

Haastateltava A on pitänyt uudistusta hyvänä ja selkeyttävänä. Useat haastateltavat ovat kertoneet, että useimmissa tapauksissa kun selvityksentekijöitä kuullaan, on heidät kutsuttu tai pyydetty kutsumaan oikeuteen asianosaisten toimesta.

”Mielestäni tämä on oikein hyvä ja selventävä uudistus, koska on jotenkin aika hassua, että tällaisessa asemassa tai roolissa oleva henkilö onkin jonkin asianosaisten todistajana siellä. Tavallaan kun hän siis kuitenkin on virkansa puolesta sitä asiaa tehnyt, niin on hyvä, että se lukee, että mitä se nyt sitten oikein tarkoittaa. Tästä on ollut jonkinmoinen hämmennys. Kuitenkin luulen, että häntä on hyvin saattanut joku kuulla asiantuntijana aikaisemminkin, eikä todistajana. Mutta kuitenkin se on siellä, se on hyvä. Eipä sekään nyt hirveän tavallista ole kuitenkaan, että olosuhdeselvityksentekijöitä halutaan nimetä. En osaa kuvitella, että koska minulle saattaisi tulla sellainen tilanne, että niin tekisi mieli tehdä. Kyllähän ne selvitykset sinänsä ovat hyviä ja laadukkaita, ja siitä varmasti saa sen riittävän informaation asian ratkaisemiseen. Kyllähän se tosiasiallisesti voi tulla kysymykseen silloin, jos joku sitä haluaa pyytää.” (Haastateltava A.)

Haastateltava E on pitänyt uudistusta hyvänä, sillä mikäli selvityksentekijän kuuleminen on selkeästi tarpeetonta, on helpompaa perustella, miksi selvityksentekijää ei ole tarpeen kuulla suullisesti asian ratkaisemiseksi.

”Noin lähtökohtaisesti en pidä ollenkaan siitä, että heitä kutsuttaisiin tai pyydetään kutsumaan. Sen takia on hyvä, että pystyy perustelemaan sitä sillä tarpeellisuudella tai tarpeettomuudella. Tietysti ne avustajat ei sitä aina usko ja katsovat, että se nyt olisi ehdottomasti kuultava. Lähtökohtaisesti eihän he (selvityksentekijät) tule tänne todistamaan vastoin omaa lausuntoansa.”
(Haastateltava E.)

Osa haastateltavista on kertonut, että heidän mielestään sillä ei juurikaan ole merkitystä, onko selvityksentekijän asema asiassa todistaja vai kuultava.

”Ei sillä mielestäni ole merkitystä sillä tavalla, asiantuntijana, ammattilaisena, viranomaisena hän siinä puhuukin, että ei se siitä ole muuttunut.”
(Haastateltava D.)

Sopimusten alan laajeneminen (1 liitteen 10 kysymys)

Haastateltavat pitivät sopimusten alan laajenemista sosiaalitoimessa pääosin hyvänä asiana. Uudistuksen etuna haastateltava B on maininnut, että sosiaalitoimessa lapsen asumisesta, huollosta ja tapaamisoikeudesta sovittaessa menettely on yksinkertaisempi ja maksuton menettely oikeudenkäyntiprosessiin verrattuna

”Olen sitä mieltä, että nämä asiat (lapsiasiat) ovat sellaisia, jotka ylipäätään muutenkin tulisi aina ratkaista sopimalla, jotta se lopputulos olisi sen tyyppinen, että ne ihmiset siihen sitoutuisivat” (Haastateltava A.)

”Silloin kun nämä asiat ovat riidattomia ja selkeitä niin se on paljon kevyempi menettely, että se menee sen sosiaaliviranomaisen kautta sen sijaan että tänne tuodaan lähestulkoon riidaton asia, joka meidän täytyy antaa tiedoksi haastemiesten kautta ja meidän täytyy tietty prosessuaalinen menettely toteuttaa. Minusta tämä on hyvä asia, että se tuo vanhemmillekin yksinkertaisen menettelyn verrattuna tähän meidän oikeudenkäyntimenettelyymme siinä asiassa, niin se on hyvä asia. En osaa sanoa vielä varmuudella, että ne olisivat (lapsen asumista, huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat) vähentynyt mutta uskon, että varsinkin siinä oheishuollossa tulee juuri näin käymään, eli kun se on saatavissa nopeammin sieltä ja sitten tietenkin se on maksuton. Ne palvelut ovat maksuttomia ja meidän pitäisi kuitenkin täällä periä tuomioistuinmaksu. Se on silläkkin tavalla parempi.” (Haastateltava B.)

Haastateltava G on kertonut, että vanhemmat haluavat yhä enemmän hyvin yksilöityjä sopimuksia, joka saattaa aiheuttaa ongelmia jälkikäteen, kun tehtävänjakomääräyksiä halutaan käydä muuttamassa.

”Kyllä minä sinänsä luotan siihen heidän (sosiaalityöntekijöiden) ammattitaitoonsa kyllä, että he kyllä tietävät mitä he tekevät. En tiedä, jos mieltii

esimerkiksi nyt niitä tehtävänjako yhteishuoltaja, niin sosiaalitoimella saattaa olla vähän samantyyppinen ongelma itseasiassa, kun meillä täällä oikeudessa niihin liittyen. Se on se, että nykyään vanhemmat haluavat tällaisia hirveän yksilöityjä tehtävänjakomääräyksiä, jolloin tavallaan aletaan menemään valta-viin nyanseihin ja pahimmillaan mennään siihen, että tulee uusia oikeuden-käyntejä ja uusia riitoja, kun mietitään sitten sen yhden ikään kuin tehtävän muuttamista, joka on siellä sen jaetun yhteishuollon alla. Meillä oli sellainen yhteistyöpalaveri Tampereen sosiaalitoimen kanssa, niin siinä mielestäni tuli ilmi heidän kertomanaan, että hekin kokevat tämän pikkaisen ongelmana, että halutaan tehdä sellaisia sopimuksia, joissa on hirvittävän pitkiä listoja, että ”sä nyt päätät noista ja sä päätät noista ja noi on meidän yhteisessä päätäntä-vallassamme”. Juuri tämä ajatus siitä, että miten monimutkaiseksi se menee sitten se huollon sisältö ja tulee sitten tarpeettomia muutostarpeita aina kun joku muuttuu, niin pitää sitten muuttaa. Niitä tehtävänjakoyhteishuoltoja varmaan on yhteiskunnassa sitten enemmän ja se johtaa yhä enemmän täm-möiseen sen huollon ikään kuin pirstaloitumiseen siellä määräyksessä, että se voi lisääntyä, mikä ei välttämättä ole mielestäni ihan hyvä, koska se ei välttä-mättä selkiytä yhtään niitä vanhempien tehtäviä vaan enemmänkin aiheuttaa sitten näitä ongelmia.” (Haastateltava G.)

Useat haastateltavista ovat kertoneet toivovansa, että kynnys oheishuoltajan vahvistamiselle ei alene siitä sosiaalitoimessa päätettäessä. Haastateltava E on myös todennut, että usein ihmiset eivät täysin ymmärrä mitä tarkoitetaan oheishuoltajalla eikä sitä, että oheishuoltajalla tosiasias-
assa on oikeat huoltajan velvollisuudet ja oikeudet, vaikka elatusvelvollisuutta ei olekaan.

“Mitä tulee siihen oheishuoltoon, niin siinä on vähän sama asia, että minä tie-dän että meidänkin puolella on joillakuilla ollut sellainen ajatus, että sen oheishuollon määräämisen pitäisi olla käräjäoikeudessa missä joudutaan kui-tenkin sitten ne purut miettimään sitten kun on taas tullut se ongelma, Kyllä minä näen, että se on varmaan sosiaalitoimessa hiukan ongelma, jos sinne van-hemmat sitten yhdessä tai joku ulkopuolinenkin tulee ja sitten ovat sitä mieltä, että nyt sitten tämä oheishuoltosopimus vahvistetaan. Niin vahvista-vatko he sen vai miettivätkö he, että mitäs sitten, jos tuleekin muutos ja tämä avoliitto purkautuu, niin onko hyvä, jos tämä uusi puoliso on siellä oheishuol-tajana ja miten he ylipäättään voivat alkaa sitä siinä tutkimaan, jos kaikki ovat samaa mieltä.” (Haastateltava G.)

”Ajattelen, että vuoroasuminen jos vanhemmat ovat siitä samaa mieltä, niin ei siinä nyt mitään. Sitten oheishuoltajuus, toivon että se kynnys ei madallu, kun se siirtyy sinne (sosiaalilautakuntaan). Tuomioistuimella on ollut aika korkea kynnys siinä, että miten oheishuoltajia määrätään ja toisinaan näkee sellaisia tilanteita, että jompikumpi vanhempi haluaa syrjäyttää sen biologisen van-hemman ja ottaa uuden puolison siihen tilalle.” (Haastateltava C.)

”Tämä on ihan oma näkemykseni, mutta väitän, että lastenvalvojat saattavat niitä oheishuoltajuuksia vahvistaa sitten vähän kevyemmällä harkinnalla kuin meillä käräjäoikeudessa on aikaisemmin tehty. Sen takia en ole tästä nyt ihan varma, että pitäisikö se olla vai ei olla, mutta se johtuu koko oheishuoltajuu-den problemaattisuudesta.” (Haastateltava E.)

Haastateltava F on kertonut, että hän oli saanut sellaisen kuvan, että lastenvalvojilla on ollut epätietoisuutta siitä, että millaisia asioita tulisi ottaa huomioon oheishuoltajasta päätettäessä.

”Tietysti se on periaatteessa hyvä, että ei välttämättä tarvitse tulla tänne. Semmoinen tuntuma minulla oli, kun näitä joitakin koulutuksia meillä nyt tämän tiimoilta oli, että siellä lastenvalvojapuolella tuntui vähän olevan sellaista epätietoisuutta, että miten näitä asioita pitäisi käsitellä, kun he eivät ole aikaisemmin saanut näitä tehdä ja minkälaisia kriteerejä siinä pitää sitten esimerkiksi oheishuoltajalle olla. Aika vaativaakin juridiikkaa, tavallaan edellytetään sitten juridista osaamista sellaiselta, jolla ei tällaista juridista koulutusta ole.” (Haastateltava F.)

Huoltajan velvollisuudet ja oikeudet

1 Muutosta ilmoittaminen (5 a §) (1 liitteen 11 kysymys)

Haastateltava G on kertonut, että lapsenhuoltolain yleisiin säännöksiin tehdyt uudistukset kokonaisuudessaan voivat vaikuttaa siten, että mikäli molemmilla vanhemmilla olisi yhtäläinen kyky muutoin huolehtia lapsesta, saattaa ratkaisevaksi seikaksi muodostua myötävaikuttaminen lapsen ja toisen vanhemman väliseen suhteeseen.

”Kyllä varmaan voisin kuvitella että niillä (lapsenhuoltolain yleisten säännösten muutoksilla) on jonkunlainen sellainen ajatuksellinen muutos ollut, elikkä se tavallaan hyvän huoltajuuden kriteeri, eli kykenee myötävaikuttamaan lapsen ja sen toisen vanhemman väliseen suhteeseen, niin se on noussut sieltä aika voimakkaasti esille ja varmaan sitten punninnassa voi muodostua hyvinkin merkitykselliseksi, kun jos on ihan yhtäläiset mahdollisuudet lapsesta huolehtia niin tämä kriteeri voi hyvin muodostua ratkaisevaksi ja tosiaan näiden muutosten kautta vielä ehkä selkeämmin kuin aikaisemmin, vaikka aikaisemminkin toki se oli ihan yhtäläillä yksi kriteeri.” (Haastateltava G.)

Haastateltava B on kertonut, että käräjäoikeuteen tulee sellaisia juttuja, joissa toinen vanhemmista ei ole ilmoittanut toiselle vanhemmalle tulevasta muutostaan. Hänen mielestään muutosta ilmoittamisen kirjaaminen lakiin on ollut hyvä asia.

”Se on ollut yksi meidän oikeudenkäyntien perusjuttutyyppejä, että toinen vanhempi laittaa tänne sen vireille sen takia, että on tullut ilmi, että toinen vanhempi onkin yllättäen muuttamassa ja kun vanhempien välit ei ole olleet kauan hyvät niin sitten ei ole viitsitty ilmoittaa, vaan se tulee vähän yllätyksenä sille toiselle vanhemmalle. Minusta tämä on hyvä, että se on kirjattu.” (Haastateltava B.)

Haastateltavat E ja B ovat huomauttaneet, että muutosta ilmoittamista koskeva pykälä on sanktioimaton, eikä tällöin sen noudattamatta jättäminen sinänsä aiheuta mitään. Tällainen menettely voidaan kuitenkin ottaa haastateltava E:n mukaan huomioon asiaa ratkaistaessa.

Molemmat haastateltava E ja B odottavat uudistuksen vaikuttavan tulevaisuudessa siten, että vanhemmat alkaisivat ajattelemaan asiaa ja esimerkiksi tapaamisoikeuden muuttamisen sopimisesta tarkemmin etukäteisesti.

”Jostain syystä niillä lähivanhemmilla on monesti se käsitys, että he vaan voi ottaa lapsen ja muuttaa ilman että siitä on ilmoitettu mitään tai sovittu mitään taikka ajateltu ollenkaan, että miten se vaikuttaa siihen tapaamisoikeuteen. En tiedä kuinka paljon se lakipykälänä vaikuttaa ihmisten elämään, mutta siihen ainakin pystyy vetoamaan silloin, kun hän on näin tehnyt ja toinen vaatii sitten oikeuksiansa. Jos se sitten tulevaisuudessa herättäisi tai kasvattaisi ihmisiä ajattelemaan juuri sitä, että sitä asiaa pitää miettiä laajemmin ja sopia siitä asiasta mahdollisuuksien mukaan, niin on hyvä.” (Haastateltava E.)

”Siinä ei ole mitään pakotetta siinä, eli ei ole mitään uhkaa siinä pykälässä, että jos laiminlyöt sen kolmen kuukautta, niin tulisi sakkoo tai jotain, että siinä ei ole tällaista sanktiota, mutta mielestäni ohjaavana pykälänä tämä on hyvä, ehdottomasti. Ohjaa varmasti jollain aikavälillä vanhempien käytöstä ja asiamiesten käytöstä siten, että ei tehtäisi tällaisia äkillisiä niin kun ilman että toisen kanssa on puhuttu.” (Haastateltava B)

Haastateltava D on pohtinut, että aiheuttaako uudistus sen, että ihmiset kokevat, että he eivät voi muuttaa. Hän on kertonut, että laista saattaa saada sellaisen oudon vaikutelman, että ihminen tarvitsisi ikään kuin muuttoluvan, jotta hän voisi muuttaa.

”Se on mielestäni vähän yllättävää, että sellainen sinne haluttiin, näinkin tarkka kirjaus, toki tällaisia on sopimuksissa jo aikaisemmin ollut ja oikeuskäytännössä tällaisia on käytetty, että on tällaista toiselta vaadittu ja siihen on suostuttukin. En nyt ole ihan varma, että onko se nyt sellainen, että ihminen kokee, että hän ei saa muuttaa, jos hänellä on lapsen tapaamisoikeus sovittu jonkun toisen kanssa.” (Haastateltava D.)

Haastateltava F on ollut sitä mieltä, että pykälän noudattamatta jättäminen ei aiheuta mitään, eikä sitä juurikaan otettaisi huomioon asian ratkaisussa. Hän on myös todennut, että laissa ei tulisi olla sanktioimattomia säännöksiä.

”Tietysti fikset vanhemmat ovat näin ennenkin toimineet (ilmoittanut muuttoaikeestaan) ja sitten jos ei näin toimi, niin mitä sitten? Että ei kai siitä mitään seuraa sinänsä, eli tavallaan jollakin lailla sitten saisi miinuspisteitä olennaisesti ainakaan siitä, että näin ei tehnyt. On lähdetty siitä, että ei sitä lasta saa rankaista, jos hänen vanhempansa ei toiseen vanhempaan nähden toimi asianmukaisesti. Ehkä kuitenkin lainsäädännössä ei pitäisi olla tällaisia sanktioimattomia säännöksiä.” (Haastateltava F.)

Kokonaisuus ja merkityksellisimmät uudistukset (1 liitteen 12 ja 13 kysymys)

Haastateltavilta kysyttäessä mielipidettä uudistuksesta kokonaisuudessaan, ovat kaikki pitäneet uudistusta tarpeellisena. Suuri osa haastateltavista ovat maininneet pitävänsä hyvänä asiana sitä, että lakiin on kirjattu jo noudatettua oikeuskäytäntöä.

”Olen pitänyt tätä uudistusta oikein hyvänä. Tähän mennessä kaikki se, mitä olen tätä lakia tarvinnut ja soveltanut, on ollut sellaisia myönteisiä asioita. En ole vielä työssäni törmännyt sellaiseen, että olisi paljastunut jotain puutteita, virheitä tai sellaista. Toivottu ja hyvä uudistus ja sellainen, että sitä jo sovellettua käytäntöä on kirjattu lakiin, se on oikein hyvä asia.” (Haastateltava C.)

”Merkittäväntä mielestäni se, että sitä oikeuskäytäntöä on kirjattu sinne lakiin, se on hyvä. Tietenkin hyvä yhtä lailla, että otetaan tällaiset uudet yhteiskunnan muutokset huomioon eli uusperheet ja erilaiset tapaamisoikeuden tarpeet muihinkin kuin vanhempiin, ja lapsen kuuleminen tietenkin on aina tärkeätä ja prosessin nopeuttamista sitä tietenkin voisi enemmänkin miettiä sinne pykäliin mutta hyvä alku.” (Haastateltava D.)

”Ensinnäkin toi, se toinen, elikkä tämä ”vastaamaan yhteiskunnan tarpeita ja nykykäytäntöä”, että siinä on paljon tehty sellaista että on lakiin kirjattu sellaista mitä on aikaisemmin tehty jo ehkä vailla lain tukea ja se on hyvä että sen pystyy näkemään myös laista että mitä voidaan tehdä ja mitä ei voida tehdä ja se on ihan ok. No se lapsen etu ja lapsen osallisuus, kyllä ajattelen että se lapsen osallisuuden korostaminen on hyvin siinä tullut esille ja silloin kun sitä viisaasti käytetään niin se on lapsen edun mukaista, että se tuli sinne mahdollisuus ja sitten ehkä voin sanoa, että siihenkin on tullut tätä tällaista joustavuutta niin kuin se, että olosuhdeselvitykset tarvittaessa ja noin teoriassa mahdollisuus hylätä kirjallisessa menettelyssä elikkä tällaisia asioita joilla vähän niin kuin ohjataan vähän myös sitä ajattelua että miten näitä asioita niin kuin tehdään, että kyllä minun mielestä ne on ihan onnistunut, vaikka nyt on ehkä niin, että käytäntö ei ole hirveästi muuttunut mutta kyllä siihen on tullut semmoista nykyaikaisuutta jos näin voi sanoa, ihan hyvä uudistus.” (Haastateltava G.)

Haastateltavilta kysyttiin, että mitkä lakiin tehdyistä uudistuksista on heidän mielestään merkittävimpiä. Vastaukset olivat joiltakin osin samoja, mutta joiltakin osin haastateltavat mainitsivat tärkeimpinä uudistuksina sellaisia uudistuksia, joita toinen ei pitänyt juurikaan tärkeänä. Yksi useimmiten mainituista uudistuksista tässä yhteydessä oli kirjallinen menettely sekä oikeudenkäyntimenettelyn tehostaminen, joka koettiin tärkeäksi. Yhtenä merkittävimpänä uudistuksena kirjallisen menettelyn on maininnut viisi käräjätuomaria seitsemästä.

”Monet uudistukset ovat hyviä, mutta niin on tehty ennenkin. Se on tärkeä se avaus siihen, että prosessia halutaan nopeuttaa ja tehostaa. Se, että se (oikeudenkäyntiprosessi) ei ainakaan pääse paisumaan tai mene raskaammaksi. Se kirjallinen menettelykin on hyvä alku ja sitä pitäisi muutenkin vähän virtaviivaistaa sitä prosessia ja erottaa sitä tuosta riitaoikeudenkäynnin raskaasta menettelystä. Mielestä on hyvä, että se tie on avattu ja sitä pitäisi miettiä vielä

lisääkin täällä prosessin näkökulmasta, ei se asianosaisille varmaan ole merkittävä uudistus.” (Haastateltava D.)

Merkittävänä uudistuksena pidettiin myös tuettujen ja valvottujen tapaamisten ja valvottujen vaihtojen perusteista lakiin kirjaamista. Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot merkityksellisimpien uudistusten joukossa on maininnut haastateltavista kaksi.

”Kirjallinen menettely, se on todella hyvä. Sitten se, että tuetuista ja valvotusta tapaamisista on nyt säädetty. Varmaan ne ovat niin kun tärkeimmät ja sitten se, että esityöt ovat niin sellaisia, että niitä on niin helppo ja hyvä käyttää.” (Haastateltava C.)

”Minä nyt sanoisin, että varmaan se tuettujen ja valvottujen tapaamisten osalta oman säännöksen antaminen ja sitten ehkä se vuoroviikkoasuminen. Ne ovat varmaan sellaisia kaikista merkityksellisimpiä. Ja sitten käräjäoikeuden kannalta on se mahdollisuus jättää tutkimatta, eli kirjallinen menettely. Sanoisin että nämä kolme on sellaisia niin kun merkittävimpiä muutoksia vanhaan nähden, että ne ovat nyt siellä säännöksenä. Viittaa tässä nyt siihen, että mitä pykälää tässä nyt eniten sovelletaan, niin ne ovat eniten käytettyjä ja sitten myös esimerkiksi tätä lähiomaisen tapaamisoikeutta niin totta kai sitä käytetään, jos vaan sellainen juttu tulee tänne sisälle, mutta kun niitä on nyt kovin vähän ollut, että voi olla, että sekin on hyvin merkityksellinen sitten kun niitä alkaa tulemaan niitä juttuja enemmän.” (Haastateltava B.)

Sosiaalilautakunnan toimivallan laajenemista merkittävänä uudistuksena on pitänyt haastateltavista kaksi.

”Kokonaisuudessaan mielestäni sinne on tosiaan vaan niin aika paljon tuotu siten sinne lakiin asti niitä asioita, jotka nyt noin suurin piirtein vastaavat sitä, miten on tehty aikaisemminkin. Se on hyvä tietysti, että nyt ne ovat laissa, kun nyt kun niistä asioista päättää, niin on tietysti erittäin hyvä, että se sitten perustuisi lakiin. Hyvä uudistus varmasti ja sitten siellä on muutama oikein hyvä näitä uudistuksia, niin kuin esimerkiksi tämä, että sosiaalilautakunnalla voi jo sitten sopia ja vahvistaa käytännössä minkä kaltaisia sopimuksia tahansa.” (Haastateltava A.)

Vuoroasumisen kirjaamista lakiin on pitänyt periaatteellisesti merkittävänä haastateltavista kaksi.

”Tietysti tämä vuoroasuminen, minähän olen tuota termiä vuoroasuminen käyttänyt jo vuosikausia ihan päätöstekstissä tai perustelutekstissä kuvaamaan sitä laajaa tapaamisoikeutta, jos se on puoliksi. Nyt se on luotu ihan virallisenä käsitteenä, niin se nyt ainakin on periaatteellisesti tärkeä, että lapsi voi asua ainakin periaatteessa molempien vanhempien luona, että se ei ole tapaamisoikeuden kautta järjestettyä. Tokikin käytännön merkitystä vähentää aika paljon se, että virallinen osoite voi olla vain toisen vanhemman luona ja siihen taas liittyy monia oikeusvaikutuksia.” (Haastateltava F.)

Sellaisia uudistuksia, jotka on maininnut merkittävinä uudistuksina haastateltavista yksi, on muutosta ilmoittaminen, uhkasakko, sekä erityisen läheisen henkilön tapaamisoikeus.

5.2 Tilastotietoa Varsinais-Suomen kärjäoikeudesta

Sain tarkasteltavakseni Varsinais-Suomen kärjäoikeuden tilastot lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevista erillisratkaisuksista ajalta 1.2.2019 - 30.9.2019 sekä 1.2.2020 - 30.9.2020. Erillisellä ratkaisulla tarkoitetaan, että asiaa ei ole käsitelty avioeron yhteydessä. Tilastoista ei selviä avioeron yhteydessä ratkaistujen lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden määriä tai lopputuloksia. Ratkaistu asia tilastossa kattaa hylätyt, tutkimatta jätetyt, hyväksytyt tai osittain hyväksytyt vaatimukset, sillensä jätetyt asiat, tai sovitut asiat.

Tilastot pyydettiin ajalta 1.2.2019 - 30.9.2019 ja 1.2.2020 - 30.9.2020, sillä tilastoa ei ollut mahdollista saada vuoden alusta lähtien johtuen aipa-järjestelmän käyttöönotosta. Tämän vuoksi vuoden alussa tammikuun aikana saapuneet hakemusasiat eivät näy käyttämässäni tilastoissa. Aipan käytöstä kuitenkin luovuttiin väliaikaisesti vuoden 2020 helmikuun alusta lukien ja se otettiin käyttöön taas lokakuussa 2020.

Tilastojen vertailussa selviää, että aikavälillä 1.2.2019 - 30.9.2019 tuomareille jaettuja lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevia asioita oli yhteensä 195 kappaletta. Aikavälillä 1.2.2020 - 30.9.2020 tuomareille jaettuja asioita on ollut 160 kappaletta. Saapuneita asioita tarkasteluvälillä on saapunut vuoden 2020 osalta 35 kappaletta vähemmän kuin vuoden 2019 osalta.

Tilastojen seuranta-aikaväli on melko lyhyt, joten sen perusteella ei voida varmaksi sanoa, että lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden määrä Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa olisi laskenut olennaisesti tai pysyvästi. Myöskään ei voida sanoa, että asioiden määrän väheneminen johtuisi lapsenhuoltolain uudistuksesta johtuneista syistä.

6 Johtopäätökset ja yhteenveto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli perehtyä lapsenhuoltolakiin tehtyihin uudistuksiin, niiden käytännön vaikutuksiin, sekä selvittää kärjätuomarien tyytyväisyyttä lakia kohtaan. Haastateltavaksi valikoitui neljä kärjätuomaria Varsinais-Suomen kärjäoikeudesta, sekä kolme tuomaria Pirkanmaan kärjäoikeudesta. Haastattelujen pohjalta on saatu kattava kuva siitä, mitä mieltä tuomarit kustakin uudistuneesta lainkohdasta ovat, sekä miten he odottavat ja toivovat uudistusten vaikuttavan jatkossa.

Haastateltavilla oli haastattelujen kautta mahdollisuus tuoda vapaasti omia näkemyksiä ja mielipiteitä esiin. Haastatteluiden tarkoituksena oli saada mahdollisimman hyvä kuva siitä, miten uudistukset ovat vaikuttaneet käytännössä. Opinnäytetyön teoriapohja on toiminut

tukena tutkimuksen toteuttamiselle ja haastateltaville esitettyjen tutkimuskysymysten asettamiselle.

Haastattelujen keskiössä oli haastateltavien esille tuomat ajatukset ja mielipiteet kunkin teeman sisällöstä. Haastateltavat ovat vastanneet joiltakin osin erivästi, sekä joiltakin osin yhtenevästi esitettyihin kysymyksiin. Haastateltavat ovat tuoneet esille kattavasti erilaisia näkemyksiä kustakin uudistuksesta.

Oikeuskäytännön kirjaaminen lakiin

Tutkimuksen edetessä huomio kiinnittyi siihen, että uudistuksen jälkeen paljon käytössä olevat pykälät ovat sellaisia, jotka ovat jo ennen lain uudistusta olleet noudatettavaa oikeuskäytäntöä. Tällaisia uudistuksia pidettiin yleisesti hyvänä siksi, että ratkaisua on mutkattomampaa perustella, kun perusteluissa voidaan viitata lakiin. Myös kattavat esityöt on mainittu tärkeänä, sillä viitattaessa esitöihin ratkaisun perusteluissa, on sen koettu antavan ratkaisulle erilaisen painoarvon kuin aiemmin, jolloin ratkaisuja on tehty noudattaen oikeuskäytäntöä niin sanotusti vailla lain tukea.

Vieraannuttaminen

Osa sellaisista uudistuksista, joita ei ole aiemmin noudatettu oikeuskäytäntönä, liittyvät vieraannuttamisen estämiseen. Tällaisina uudistuksina voidaan mainita muutokset lain yleisiin säännöksiin (velvollisuus ilmoittaa muutosta, velvollisuus myötävaikuttaa lapsen ja toisen vanhemman tapaamisoikeuden toteutumiseen), uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi jo perustepäätöksessä, sekä lapsen oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa). Näiden uudistuksien osalta voidaan todeta, että ne eivät ole kovin usein käytettyjä, mutta useimmat haastateltavat pitivät positiivisena asiana sitä, että tällaisia pykälä on olemassa, mikäli tarve vaatii. Keinoja vieraannuttamisen estämiseen on lain uudistuksessa lisätty.

Keski-Suomen kärjäoikeus on työryhmän mietinnöstä tehdyn lausuntotiivistelmän (13/2018, 53) mukaan katsonut, että jutut eivät tule vähenemään tapaamisoikeuden laajenemisen takia. Tapaamisoikeuden laajentuminen muihin kuin vanhempiin ei ainakaan vielä ole vaikuttanut siten, että juttumäärät olisivat tällaisten hakemusten vuoksi kärjäoikeudessa lisääntyneet.

Prosessin sujuvoittaminen

Mielipiteet prosessin sujuvoittamisen tarpeellisuudesta jakautuivat kahtia. Toinen näkemyksistä oli sellainen, että prosessin sujuvoittaminen ei juurikaan ole tarpeen, sillä asiat käsitellään muutoinkin niin joutuisasti kuin mahdollista. Toinen näkökulma oli sellainen, että prosessin sujuvoittaminen on hyvä asia ja sitä voitaisiin yrittää tulevaisuudessa sujuvoittaa edelleen.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että lakiin tehdyt uudistukset koskien oikeusprosessia, ovat syänneet ajatuksen prosessin sujuvoittamisesta liikkeelle.

Sellaisia asioita, jotka sopisivat kirjallisessa menettelyssä ratkaistavaksi, saattaa olla niiden vireille tullessa vaikea tunnistaa, mikäli hakemuksesta ei tule esille, että asiaa on käsitelty aikaisemmin. Useimmiten viimeistään vastapuolen lausunnosta on kerrottu selviävän, jos asiaa on käsitelty aiemmin. Varsinais-Suomen kärjäoikeudessa ei haastateltavien tiedon mukaan säännömukaisesti hakemuksen saapuessa tarkisteta, onko samojen hakijoiden samankaltaista asiaa käsitelty aiemmin. Osa haastateltavista kuitenkin on kertonut tarkistavansa väestötietojärjestelmästä, milloin huollosta on määrätty. Pirkanmaan kärjäoikeudessa tarkistetaan tällä hetkellä käytössä olevasta asianhallintajärjestelmästä (aipa) hakijoiden aikaisemmat jutut, mutta aiemmin käytössä olleesta järjestelmästä (tuomas) niitä ei tarkisteta.

Mikäli asiaa harkitaan ratkaistavaksi kirjallisessa menettelyssä, pyydetään lausuma siltä, joka asian on saattanut vireille. Yksi haastateltavista on kertonut saaneensa kanteen, kun hän oli tällaista lausumaa hakijalta pyytänyt. Kanteen perusteena hakijan avustaja oli katsonut tuomarilla olevan ratkaistavana olleesta asiasta ennakoosenne. Vastapuolta ei siis tarvitsisi kuulla asiassa laisinkaan, mikäli olisi tiedossa, että asiaa on käsitelty aiemmin, eikä muutosta ole tapahtunut.

Vanhempien on todettu olevan taitavia keksimään syitä sille, miksi asia tulisi ratkaista uudelleen. Pykälää ei välttämättä uskalleta käyttää niin laajasti kuin se voisi olla mahdollista. Mahdollisesti kirjalliseen menettelyyn sopivia asioita saatetaan ottaa varmuuden vuoksi istuntokäsittelyyn, koska lapsen etu on ensisijainen suhteessa käsittelyn joutuisuuteen. Tällainen näkökulma ilmenee myös Suomen tuomariliiton 4.12.2017 päivätystä lausunnosta, jossa todetaan, että säännöksestä saattaa tulla desuetudo (voimassa oleva oikeusnormi, joka on menettänyt merkityksensä ja jota ei tosiasiallisesti sovelleta), mikäli asiaa käsittelevä tuomari haluaa vanhempia kuulemalla varmistua siitä, että muutospäätöksiä ei ole.

Mahdollisuus ratkaista uusintahakemus kirjallisessa menettelyssä saattaa vaikuttaa myös siten, että hakemuksen vireille saattamista harkitaan enemmän kuin aiemmin. Uusintahakemuksen jättämisen kynnys saattaa olla korkeammalla lakiuudistuksen jälkeen. Uudistus on siis saattanut vaikuttaa siten, että asianosaiset ja avustajat eivät enää saata vireille sellaisia asioita, joissa ei ole tapahtunut olennaista muutosta lapsen olosuhteissa.

Sopimusten alan laajeneminen

Mielipiteet sosiaalilautakunnan toimivallan laajenemisesta koskien olivat pääasiassa myönteisiä. Huolta on kuitenkin aiheuttanut se, että oheishuoltajia saatetaan vahvistaa sosiaalitoimessa turhan matalalla kynnyksellä. Mikäli oheishuoltajuus on mahdollista saada sosiaalilautakunnalta helposti, saattaa myös kynnys lähteä hakemaan oheishuoltajuutta olla alempana kuin

aiemmin. Tämä voisi johtaa siihen, että tulevaisuudessa oheishuoltajuuden purkuhakemuksia saapua käräjäoikeuteen aiempaa enemmän. Tehtävänjakosopimusten osalta ratkaisua on pidetty toimivana, sillä riidattomien asioiden tuominen oikeuteen on koettu turhana. Hankaluuksena tässä on kuitenkin koettu se, että vanhemmat saattavat haluta hyvin yksityiskohtaisia ja tarkkoja sopimuksia. Tällaiset tarkat sopimukset voisivat aiheuttaa lisätyötä siksi, että vanhemmat saattavat haluta käydä päivittämässä tehtävänjakosopimuksen joka kerta ajan tasalle, mikäli jokin pienikin sovittu toimintatapa muuttuu.

Lapsen osallisuuden vahvistaminen

Lapsen osallisuuden vahvistamista pidettiin tärkeänä. Lapsen osallisuuden vahvistamista koskevat uudistukset ilmentävät sitä tosiasiaa, että lapsi ja lapsen etu on asian keskiössä eikä kyse ole vain vanhempien välisistä erimielisyyksistä. Suosituin tapa selvittää lapsen mielipide on vanhempien toimesta tai olosuhdeselvityksen yhteydessä. Jotkut tuomareista suhtautuvat lapsen kuulemiseen oikeudessa myönteisemmin kuin toiset. Lapsen kuulemista olosuhdeselvityksen yhteydessä pidettiin yleisesti parempana vaihtoehtona, koska sosiaalityöntekijöillä on koulutuksen kautta saatu parempi ammattitaito keskustella lapsen kanssa ja lasta voidaan tavata esimerkiksi kotona. Osa tuomareista on myös sitä mieltä, että lapsen tuominen oikeuteen voisi olla kokemuksena rankka.

Vuoroasuminen

Vuoroasuminen on mahdollista vahvistaa tällä hetkellä tapaamissopimuksen puitteissa tai vahvistamalla nimenomainen vuoroasuminen. Vahvistamiskäytäntöjen eroa voi olla vaikea ymmärtää. Oikeudessa edelleen tehdään sellaisia tapaamisoikeusmääräyksiä, jotka voisivat yhtä hyvin olla vuoroasumismääräyksiä. Vaikka nyt lain nojalla voidaan vahvistaa nimenomainen vuoroasuminen, on päätöksessä ilmoitettava myös lapsen pääasiallinen kotikuntalain mukainen osoite. Kotikuntalain mukainen osoite määrittää esimerkiksi sen, kummalle vanhemmista tietyt etuudet tulevat maksettavaksi. Tämän vuoksi vuoroasumista koskeva uudistus on koettu siten, että se on jäänyt keskeneräiseksi. Asianosaiset sekä avustajat ovat jopa ihmetelleet, että miksi vuoroasuminen pitäisi määrätä tapaamisoikeusmääräyksen sijasta, kun se ei tuo sinänsä mitään olennaista uutta verrattuna tapaamisoikeusmääräykseen. Suomen asianajajaliitto on 1.12.2017 päivätyssä lausunnossaan kaivannut perusteluja sille, miksi vahvistamiskäytäntöjä on tarve pysyttää kaksi. Asianajajaliitto on todennut, että kun lapsi on vähintään 40% ajastaan tapaavan vanhempansa luona, tulisi aina vahvistaa vuoroasuminen eikä tapaamisoikeutta, jolloin käytäntö olisi myös vanhemmille selkeämpi. Edellä mainituista seikoista huolimatta uudistusta on pidetty periaatteellisesti tärkeänä.

Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti

Tuomen (2018, luku 6.2) mukaan tutkimusmenetelmien luotettavuutta arvioidaan yleensä validiteetin sekä reliabiliteetin käsittein. Validiteetti käsitteenä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on tutkittu juuri sitä mitä on tarkoitus tutkia. Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimuksen toistettavuutta. Nämä käsitteet ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen piirissä ja ne vastavat määrällisen tutkimuksen tarpeita, jonka vuoksi niitä on kritisoitu laadullisen tutkimuksen luotettavuuskysymyksiä arvioitaessa. (Tuomi 2018, luku 6.2.)

Suomessa on 20 käräjäoikeutta, kun tutkimuksessa on haastateltu käräjätuomareita kahdesta käräjäoikeudesta. Tältä osin otos on melko suppea, jolloin tutkimuksen tuloksia ei voida juurikaan yleistää. Tutkimuksen tulokset saattaisivat olla erilaisia, mikäli tutkimus toistettaisiin samalla haastattelurungolla eri haastateltaville. Toisaalta tutkimuksen tarkoituksena ei ole ollut saada sellaista tietoa, josta voitaisiin johtaa yleistyksiä. Haastattelut on toteutettu lapsiasioita käsitteleville käräjätuomareille, joilta kaikkiin tutkimuskysymyksiin on saatu vastaukset. Haastateltaville on kerrottu ennen haastattelua, että haastattelut toteutetaan anonymisti, jolloin kysymyksiin todennäköisesti on vastattu rehellisesti miettimättä sitä, mitä mieltä muut mahdollisesti ovat. Opinnäytetyöhön on tuotu paljon haastateltavien näkemyksiä sellaisenaan, jonka voidaan osaltaan katsoa lisäävän tutkimuksen luotettavuutta.

Lopuksi

Yhteenvetona voidaan todeta lakiuudistuksen olleen käräjätuomareiden näkökulmasta onnistunut ja että se on vastannut hallituksen esityksessä esitettyä muutostarvetta. Kukaan haastateltavista ei ole kertonut huomanneensa uudistetussa laissa olennaisia puutteita tai virheitä. Laki on ollut voimassa suurin piirtein vuoden ja oikeuskäytäntöä muodostuu koko ajan lisää. Joiltakin osin käräjätuomareilla ei vielä ollut juurikaan kokemusta uudistettujen säännösten soveltamisesta. Siltä osin, kun kokemusta yksittäisen uuden säännöksen soveltamisesta ei ollut, haastateltava on kertonut asiasta sen mitä tietää, miten odottaa uudistuksen vaikuttavan, ja mitä mieltä hän uudistuksesta on. Tutkimus voitaisiin toistaa samankaltaista teema-haastattelurunkoa käyttäen vuoden tai kahden kuluessa. Tällöin haastateltavilla olisi todennäköisesti jo enemmän kokemusta uudistetusta laista ja uutta oikeuskäytäntöä olisi ehtinyt muodostumaan.

Tutkimus on toteutettu toimeksiantajan toiveita ja tarpeita silmällä pitäen. Työn tuloksena syntynyt opinnäytetyöraportti on osoitettu Elatusvelvollisten liitolle, jossa työtä voidaan hyödyntää liiton toiminnassa, kuten neuvontapalvelussa, eroauttamistyössä, koulutustilaisuuksissa sekä liiton omissa hankkeissa ja oppaissa. Työn yhtenä tarkoituksena on ollut tarkastella uudistusta käytännönläheisesti. Työ tarjoaa myös muille asiasta kiinnostuneille mahdollisuuden perehtyä lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja asumisesta ratkaisuja tekevien käräjätuomareiden näkemyksiin.

Lähteet

Sähköiset lähteet

Aaltonen, A. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Edita Publishing: 2011. Edilex Kirjat 28.10.2011 kommentaari. Viitattu 8.9.2020

<https://www.edilex.fi/kirjat/8198.pdf>

Alasuutari, P. Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino: Tampere 2012. Viitattu 6.6.2020

<https://www.ellibrary.com/book/978-951-768-385-2>

Ervasti, K., Lindfors, H (toim.) Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64 - Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Helsinki 2004. Viitattu 17.7.2020

<https://docplayer.fi/40772089-Heidi-lindfors-toim-empiirinen-tutkimus-oikeustieteessa.html>

Hakalehto, S. Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent: Helsinki 2018. Viitattu 20.2.2021

[https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.nelli.laurea.fi/teos/FACBXXBTABDE#/kohta:\(\(20\)Lapsioikeuden\(\(20\)perusteet/piste:t10](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.nelli.laurea.fi/teos/FACBXXBTABDE#/kohta:((20)Lapsioikeuden((20)perusteet/piste:t10)

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke - Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. 2007 (päivitetty 2009). Viitattu 1.8.2020

https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankeidenraportit/9pBMPedZf/Lapsen_huolto_tapaamisoikeus_ja_elatus_2009.pdf

Keinänen, A Empiirisen oikeustutkimuksen tarpeellisuudesta ja sen nykytilasta. Oikeus 4/2010, s 465 kirjoitus, Edilex. Viitattu 24.10.2020

<https://www.edilex.fi/oikeus/7524.pdf>

Keinänen, A., Väättänen, U. & Miettinen, T (toim.) Empiirinen oikeustutkimus - Mitä ja milloin? - Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytetöiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta.

Edilex 2015/7 Referee-artikkeli 3.3.2015. Viitattu 29.8.2020

<https://www.edilex.fi/artikkelit/14917.pdf>

Koulu, S. Lapsenhuoltolain uudistus ja ymmärrys perheestä. 2019. Viitattu 4.9.2020

<https://journal.fi/janus/article/view/87986/47184>

Meriö-Mielonen, K. Perheasioiden sovittelu ja sen tärkeys uusperheille. Uusperheneuvojakoulutus: 2012. Viitattu 6.11.2020

http://www.uusperheneuvoja.fi/wp-content/uploads/2014/11/Meri%C3%B6-Mielonen-Kaisa_Perheasioiden-sovittelu-ja-sen-t%C3%A4rkeys-uusperheille.pdf

Tuomi, J. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: 2018. Viitattu 19.8.2020

<https://www.ellibrary.com/book/9789520400118>

Valkama, E. & Litmala, M. Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224. 2006. Viitattu 1.11.2020

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152456/224_Valkama_Litmala_2006.pdf?sequence=2

Vilka, H. Tutki ja kehitä. PS-kustannus: Jyväskylä 2015. Viitattu 20.6.2020

<https://www.ellibrary.com/reader/9789524517560>

Virallislähteet

Bildjuschkin, K. Työpaperi 39/2018, Perheoikeudelliset palvelut - lastenvalvojen ja olosuhteiden työnsisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely. Terveystieteiden tutkimuskeskus: Helsinki, 2018. Viitattu 6.11.2020

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137320/TY%D62018_39_Perheoikeudelliset%20palvelut_web.pdf?sequence=4

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus 63/1999 (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla.

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>

Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä. Council of European Union: 2012

<https://rm.coe.int/16806a453d>

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. Istanbul, 11.V.2011

<https://rm.coe.int/1680462532>

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 88/2018

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180088#idp447073696>

Huoltoriidan sovittelu tuomioistuimessa. Oikeusministeriön esite 18.4.2016. Viitattu 6.11.2020

https://oikeus.fi/material/attachments/oikeus/yleisetliitetiedostot/sgPmxk52l/2016_Huoltoriidan_sovittelu_FIN.pdf

Isyyslaki 13.1.1.2015/11

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/316. Säädökset alkuperäisinä.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830361#Pidp446003456>

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619#L2P6>

Lapsenhuoltolain uudistaminen, Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisu 47/2017. Helsinki 2017. Viitattu 24.10.2020

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80751>

Lapsenhuoltolain uudistus, lausuntotiivistelmä työryhmän mietinnöstä. Oikeusministeriön julkaisu 13/2018. Viitattu 8.2.2021

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160891/OMML_13_2018_Lapsenhuoltolaki_Lausuntotiivistelma.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi LAPS/8/2016. 12.11.2018.

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-222031.pdf>

LaVL 15/2005 vp, Lakivaliokunnan lausunto koskien ministeriön selvitystä MINS 3/2005

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/lavl_15+2005.pdf

MINS 3/2005 vp, Ministeriön selvitys lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden käsittelystä

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=lavl+15/2005>

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004#L5P15a>

Tilastokeskus, käsitteet, perhe. Viitattu 21.10.2020

<https://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html#tab2>

Tilastoraportti 20/2020, 12.6.2020

Suomen virallinen tilasto, Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen. THL

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140117/Tr20_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen asianajajaliiton lausunto lapsenhuoltolain uudistamisesta, 1.12.2017

<https://asianajajaliitto.fi/2017/12/lausunto-lapsenhuoltolain-uudistamisesta/>

Suomen tuomariliiton lausunto lapsenhuoltolain uudistamista koskevan työryhmän mietinnöstä, 4.12.2017

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/ProposalReport/DownloadResponseAttachmentFile?ProposalId=06ed3c8f-5051-426c-8d44-315f17545968&FileId=7d58b09e-b53e-4cae-a99c-a84d00acf3e5>

Valiokunnan mietintö LaVM 12/2018 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/LaVM_12+2018.pdf

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989 (60/1991)

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Äitiyslaki 253/2018

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180253#Pidp447077440>

Julkaisemattomat lähteet

Käräjätuomarin haastattelu 12.11.2020

Käräjätuomarin haastattelu 12.11.2020

Käräjätuomarin haastattelu 16.11.2020

Käräjätuomarin haastattelu 02.12.2020

Käräjätuomarin haastattelu 09.12.2020

Käräjätuomarin haastattelu 10.12.2020

Käräjätuomarin haastattelu 22.12.2020

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tilasto lapsen asumista, huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista erillisasioista, aikaväli 1.2.2019 - 30.9.2019

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tilasto lapsen asumista, huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista erillisasioista, aikaväli 1.2.2020 - 30.9.2020

Liitteet

Liite 1: Haastattelukysymykset	65

Liite 1: Haastattelukysymykset

Teemahaastattelurunko ja ennakkokysymykset

1. Teema: Tapaamisoikeus ja vuoroasuminen

Lapsen oikeus tavata erityisen läheistä henkilöä

Lakiuudistuksen jälkeen lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä, jonka kanssa hänellä on lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Tapaamisoikeuden vahvistaa tuomioistuin.

1. Millaisella kynnyksellä tapaamisoikeus tällaiselle erityisen läheiselle henkilölle vahvistetaan? Oletko vielä vahvistanut tällaista tapaamisoikeutta?

Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Käräjäoikeus voi määrätä, että lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset voidaan toteuttaa tuettuina tai valvottuina taikka että tapaamiset aloitettaisiin tai lopetettaisiin valvotusti lapsen edun kannalta perustellusta syystä.

2. Miten tuettujen ja valvottujen tapaamisten kirjaaminen lakiin on vaikuttanut ratkaisutoimintaan?

Tapaamisoikeuden turvaaminen uhkasakolla

Uudistuksen jälkeen käräjäoikeudella on ollut mahdollisuus jo tapaamisoikeutta koskevassa päätöksessä asettaa tapaamisoikeuden turvaamiseksi uhkasakko.

3. Millaisia vaikutuksia muutoksella on ollut?

Vuoroasuminen

Lapsenhuoltolakiin lisättiin uudistuksessa pykälät koskien vuoroasumista. Aiemmin vuoroasuminen on mahdollistettu myöntämällä toiselle vanhemmalle niin laaja tapaamisoikeus että vuoroasuminen on käytännössä onnistunut.

4. Mitä vaikutuksia vuoroasumisen kirjaamisella lakiin on ollut?

Mielipide

Mitä mieltä olet näistä edellä mainituista tapaamisoikeutta ja vuoroasumista koskevista muutoksista?

2. Teema: Oikeudenkäyntien nopeuttaminen

Kirjallinen menettely

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva hakemus on hylättävä kirjallisessa menettelyssä, mikäli on ilmeistä, että edellytyksiä sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole.

5. Mitä vaikutuksia muutoksella on tähän mennessä ollut?

Olosuhdeselvitys

Tuomioistuimelle on annettu enemmän harkintavaltaa olosuhdeselvityksen tilaamisen tarpeellisuudesta. Selvityspyynnössä on yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä tarvitaan. Selvityksen toimittamiselle on asetettava myös määräaika.

6. Millaisia vaikutuksia näillä muutoksilla on ollut käräjäoikeudessa?

Mielipide

Mitä mieltä olet näistä edellä mainituista muutoksista koskien oikeudenkäyntien nopeuttamista?

3. Teema: Lapsen osallisuuden vahvistaminen

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Kynnystä lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa alennettiin ja lapsen kuulemisessa voidaan käyttää apuna asiantuntija-avustajaa.

7. Miten tämä on vaikuttanut lapsen mielipiteen selvittämiseen ja kuulemiseen käräjäoikeudessa?

Selvityksentekijän kuuleminen tuomioistuimessa

Tuomioistuimen on kutsuttava olosuhdeselvityksentekijä kuultavaksi suullisesti tuomioistuimeen, mikäli sen katsotaan olevan tarpeellista lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai jos asiaan osallinen sitä pyytää eikä kuulemisen katsota olevan selkeästi tarpeetonta.

8. Onko sillä ollut mielestäsi jotain vaikutusta, että selvityksentekijän asema asiassa ei ole enää todistaja, vaan kuultava?

Lapsen mielipiteen selvittäminen

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja

otettava huomioon lapsen mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista.

9. Miten varmistutaan siitä, että lapsen mielipide on selvitetty ja millainen painoarvo lapsen mielipiteelle on annettava?

Mielipide

Mitä mieltä olet näistä edellä mainituista muutoksista koskien lapsen etua ja osallisuuden vahvistamista koskevista muutoksista?

4. Teema: Sopimusten alan laajeneminen

Sosiaalilautakunnan toimivaltaa laajennettiin siten, että riidattomissa tilanteissa tehtävienjaosta ja oheishuoltajasta voidaan sopia myös sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella.

10. Mitä muutoksia tämä on mielestäsi aiheuttanut?

Mielipide

Mitä mieltä olet siitä, että sosiaalilautakunnan toimivaltaa on laajennettu?

5. Teema: Huoltajan velvollisuudet ja oikeudet

Uudistuksessa lakiin kirjattiin vanhemman velvollisuudeksi ilmoittaa muutosta toiselle vanhemmalle, mikäli se vaikuttaisi lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Ilmoitus tulisi tehdä vähintään 3 kuukautta ennen aiottua muuttoa.

11. Mitä mieltä olet tällaisen velvollisuuden kirjaamisesta lakiin?

6. Kokonaisuus

Lapsenhuoltolain uudistuksen tavoitteena on ollut parantaa lapsen edun toteutumista, saattaa laki vastaamaan nyky-yhteiskunnan tarpeita ja oikeuskäytäntöä, vahvistaa lapsen osallisuutta häntä koskevien päätösten teossa sekä tehostaa oikeuskäsittelyä.

12. Miten lakiuudistus kokonaisuudessaan mielestäsi on vastannut siihen tarpeeseen, jonka vuoksi lakia on lähdetty uusimaan?

13. Mitkä ovat mielestäsi merkittävimpiä uudistuksia joita lakiin tehtiin?